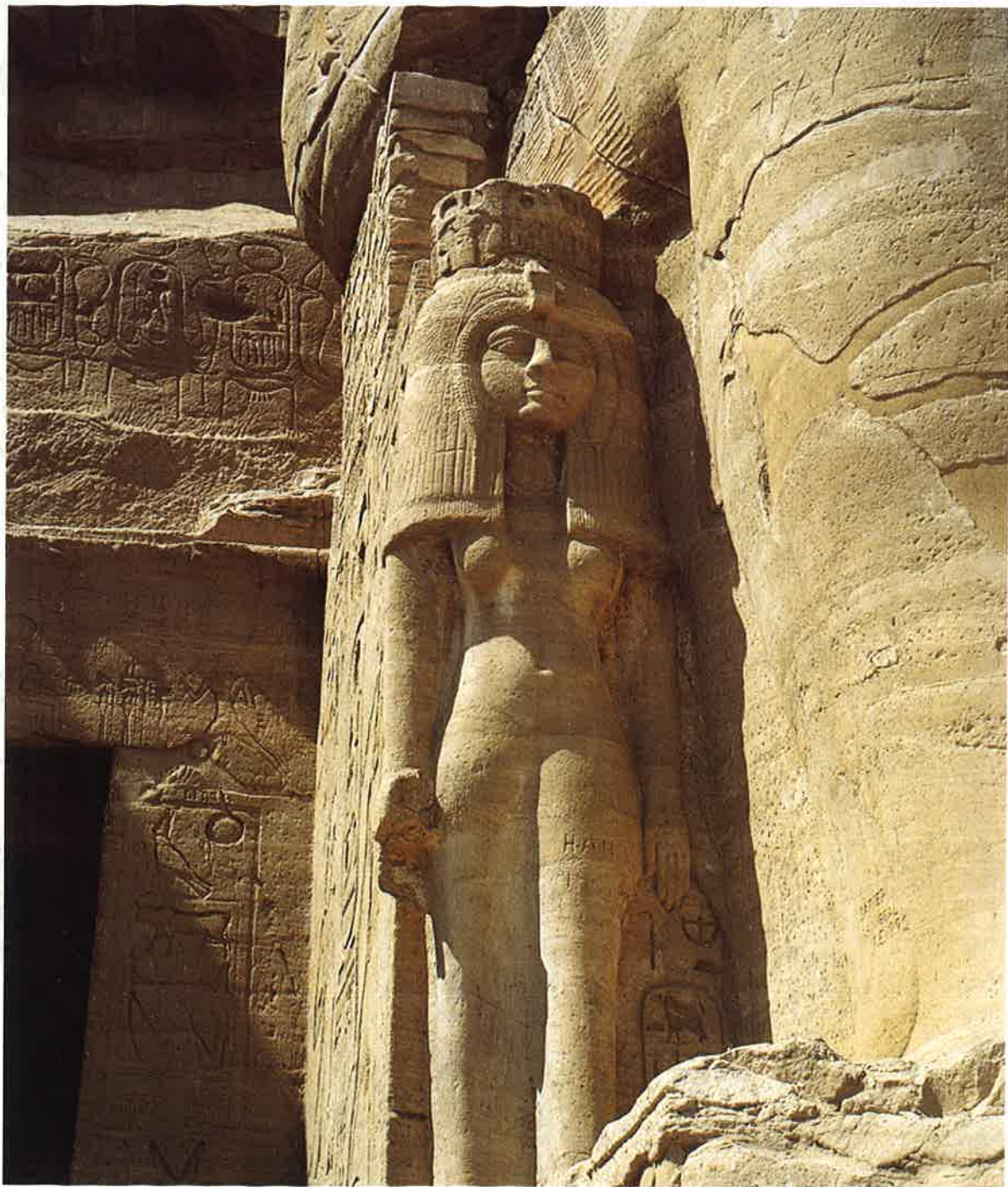

HELIKON

2/1999

Matkalle ja nojatuoli- matkalle

Tauno-Olavi Huotari

Pertti Seppälä

KIINAN KULTTUURI

Taiteista ja tieteistä tapakulttuuriin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Alan laajin suomenkielinen yleisesitys kattaa sekä vanhan Kiinan että nykypäivän. Ajanmukaistettu ja täydennetty laitos. Kuvitettu. Ovh. 295,-

Raimo Pullat
VANHA TALLINNA

Kätevä matkaopas, kiehtova sukellus Tallinnan 750-vuotiseen historiaan ja vanhankaupungin nähtävyyksiin. Kuvitettu. Suomentanut Heikki Eskelinen. Ovh. 95,-

Hannes Saarinen
BERLIINI

Kulttuuria ja historiaa

Uudistettu tietopaketti suurten muutosten kaupungista ennen ja nyt. Museoita, rakennustaidetta, katuelämää, asukkaita, teollisuuden aikaansaannoksia, luonnonnähtävyyksiä. Kuvitettu. Ovh. 147,-

Solomon Volkov
PIETARI

Eurooppalainen kulttuurikaupunki

Kirjallisuuden, musiikin, teatterin ja taiteiden Pietari 1700-luvulta nykypäivään. Suomentanut Seppo Heikinheimo. Ovh. 170,-

www.otava.fi

E L Ä M Y K S I Ä K I R J A K A U P A S T A

HELIKON

2/1999

Tässä numerossa

Suomen Egyptologinen
seura täyttää 30 vuotta 2

Jaakko Frösén
Pyhiinvaeltajien jäljillä 3

Ilpo V. Salmi
Kheopsin pyramidi -
mykkä todistaja 7

Mia Rikala
Sielun elämää 13

Antti Marjanen
Egypti juutalaisissa ja
varhaiskristillisissä lähteissä 15

Erja Salmenkivi
Antiikin maailman 7 ihmettä,
osa 3 21

Kansi: Nefertari, Ramses II:n puoliso,
Takakansi: Abu Simbelin kioskki
Kuvat: Martti Leiwo

Suomen Egyptologinen seura täyttää 30 vuotta

Tämä Helikon on omistettu Suomen Egyptologiselle seuralle, jonka jäsenet saavat tämän numeron syntymäpäivälahjaksi. Helikon kiittää seuran puheenjohtajaa Jaakko Frösénia ja sihteeriä Erja Salmenkiveä yhteistyöstä.

Martti Leiwo

Suomen Egyptologinen Seura - Egyptologiska Sällskapet i Finland ry. perustettiin vuonna 1969 edistämään muinaisen Egyptin tuntemusta ja tutkimusta Suomessa. Ajatus perustamisesta syntyi keväällä, Kheopsin pyramidin juurella, kun joukko suomalaisia matkasi Egyptin muinaismuistomerkeillä prof. Rostislav Holthoerin johdolla. Upsalan yliopiston egyptologian professuurin ohella R. Holthoer johti Suomen egyptologisen seuran toimintaa aina kuolemaansa asti keväällä 1997.

Seuran perustava kokous pidettiin Helsingissä 5.6.1969, ja jo tuolloin ohjelmassa oli R. Holthoerin juhlaesitelmä. Sitten seuran päätoimintamuodoksi ovat vakiintuneet kuukausittaiset kokoukset yleisöesitelmineen. Helikonin artikkeleista dos. Antti Marjasen ja vararehtori Ilpo V. Salmen artikkelit perustuvat heidän pitämiinsä esitelmiin.

Seura järjestää myös näyttelyjä ja matkoja. 30-vuotisjuhlamatka järjestettiin 29.3.-5.4.99 puheenjohtajan prof. Jaakko Frösénin johdolla Siinaille Katariinan luostariin ja Jordanian Petraan.

Seuran varapuheenjohtaja FL Raija Mattila on Helsingin yliopiston Assyrian valtionarkistoprojektin tutkijoita ja egyptologian oppiaineen päävastuuhenkilö. Seuran sihteeri FK Erja Salmenkivi on Suomen Akatemian projektitutkija ja egyptologian tuntiopettaja. Seuran johtokunnan jäsen FM Mia Rikala on egyptologian ja uskontotieteen jatko-opiskelija ja uskontotieteen laitoksen tuntiopettaja.

Seura on jäsenenä kansainvälisissä egyptologijärjestöissä Egypt Exploration Society ja International Association of Egyptologists. Suomen Egyptologinen Seura on myös Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan jäsen.

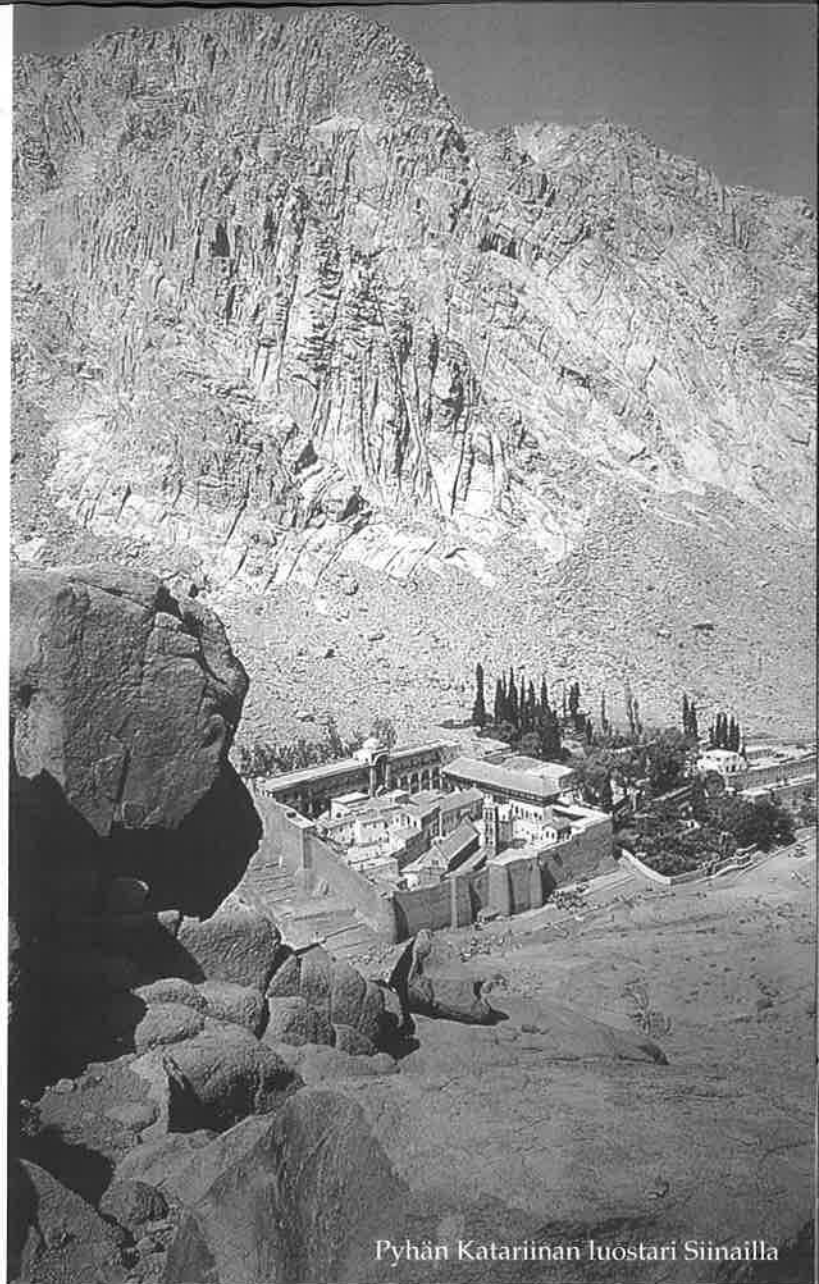
Seuran kirjasto on sijoitettu Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksen kirjastoon Orientaliaan, jossa se palvelee opiskelejoita ja tutkijoita oleellisena osana egyptologista käsikirjastoa.

Erja Salmenkivi

Pyhiin- vaeltajien jäljillä

Jaakko Frösén

Kauppaa ja armeijaa palvelleille Lähi-idän karavaaneille alkoi tulla uutta liikettä, kun kristinusko oli saanut tunnetun aseman Rooman valtakunnassa. Pyhiinvaeltajat lähtivät liikkeelle keisari Konstantinus Suuren hallituskaudella, Nikean ekumeenisen kirkolliskokouksen (325) jälkeen. Nunna Egeria vieraili Pyhällä maalla, eli Palestiinassa, Syyriassa ja Egyptissä, vuosina 381–384. Matkansa jälkeen hän kirjoitti tai saneli varhaisimman meille säilyneen kristillisen pyhiinvaelluskertomuksen. Se tunnetaan nimellä *Egeriae (vel Aetheriae) Peregrinatio ad Loca Sancta*. Matkakertomuksesta on säilynyt vain kolmannes, joten emme varmuudella tiedä, missä kaikkialla Egeria kävi. Hän pyrki näkemään ja kokemaan ainakin tärkeimmät Raamatun kertomuksiin liitetyt paikat. Niiden rakennukset olivat tuolloin melko uusia, sillä vasta painostuksen ja vainojen päätyttyä pyhille paikoille alettiin rakentaa kappeleita ja kirkkoja, usein Konstantinuksen tai hänen äitinsä Helenan aloitteesta. Ennen sitä kristityt olivat kokoontuneet piilossa julkisuudelta, syrjäisissä yksityistaloissa tai kaupunkien muurien ulkopuolella olevissa hautausmaiden katakombeissa. Seuraavaksi alkoi pyhille paikoille ja reittien varteen nousta luostareita, sillä piti huollonkin pelata. Egyptissä luostarilaitos syntyi ja kehittyi jo 200/300-lukujen taitteessa, mutta Siinailla ja Palestiinassa ensimmäiset linnoitetut luostarit rakennettiin vasta 500-luvulla.

Pyhän Katariinan luostari Siinailla

Kolmenkymmenen vuoden taipaleensa kunniaksi Suomen Egyptologinen Seura järjesti jäsenilleen pääsiäismatkan pyhiinvaeltajien jalanjäljille. Matka kulki Jerusalemin ja Qumranin ohi Kuolleen meren länsirantaa Lootin suolaisiin maisemiin ja edelleen Negevin autiomaan reunaa Eilatiin. Siinain itäistä rantatietä pistäydyttiin Egyptissä Pyhän Katariinan luostarissa, jonka munkkiyhteisö oli asettunut alunperin Mooseksen palavan pensaan paikalle. Matka jatkui Jordanian puolelle Akabaan ja sieltä Petraan ja Aaronin vuorelle. Petrasta palattiin Ammanin kautta Jerusalemiin. Reitti ei ollut aivan sama kuin Ege-

Yleisnäkymä Aaronin vuoren ylätasangolta (1250m) lounaasta. 'Luostarin' rauniot keskellä FJHP:n leiri oikealla. Aaronin haudan islamilainen muistomerkki ylhäällä vuoren huipulla (1320m). Kuvia: Jaakko Frösen

rialla yli 1600 vuotta aikaisemmin, eivätkä maisematkaan aivan ennallaan.

Egerian kertomus alkaa marraskuussa 383, kesken vaelluksen Siinailla. Se ei toki ala luostarista, sillä sitä ei siihen aikaan ei vielä ollut, vaan luolissa majaansa pitävästä munkkiyhdyksunnasta ja Helenan rakennuttamasta kappelista – ja tietysti palavasta pensaasta sekä Mooseksen vuoresta. Kahdelta aamuyöstä ryhmämme nousi vuorelle seuraamaan valon voittoa pimeydestä. Auringon säteet pinnistivät tummien pilvien läpi, ja vuorinen maisema toi elävästi mieleen Gustave Dorén kuvittaman Raamatun. Tottumaton toivioletkeilijä oli jo kävellyt jalat altaan loppumattomalta tuntuneessa rinteessä ja monissa epätasaisissa portaissa. Hän ei voinut kuin ihmetellen ihailla kreetalaisia mummoja, jotka jo ennen meitä olivat ketterästi kiivenneet mustissaan huipulle suorittaakseen omat riittinsä 'Mooseksen lain vuorella'. Niin sitä nimittivät Pyhän Katariinan munkit jo Egeriallekin. Tungos oli melkoinen. Niin se oli myös alhaalla luostarissa. Kaikki ryhmät pääsivät näkemään palavan pensa- ja sen viereen 500-luvulla keisari Justinianuksen käskystä rakennetun basilikan pääsalin. Siinä olisikin ollut kaikki, ellei Aleksandrian Ortodoksisen Patriarkaatin jo edeltä toimitettu suosituskirje olisi avannut omalle

ryhmällemme ovia ja päästänyt näkemään myös ikonostaasin takana olevan apsiksen ja sen alkuperäisen Kristus-mosaiikin. Ravennan mosaiikit tulivat elävästi mieleen. Eikä tässä kaikki, sillä meidät johdatettiin myös kryptaan, jossa oli vielä jäljellä osa Helenan rakennuttamaa vanhaa 300-luvun kappelia, tosin myöhemmässä asusaan. Siellä oli Egeriakin käynyt, mutta ei tietenkään seuraavassa kohteessamme, jonka suosituskirje avasi, luostarin kuuluisassa kirjastossa. *Codex Sinaiticus*esta, kuuluisasta 300-luvun Raamatun käsikirjoituksesta, josta suurin osa on nykyään British Libraryssa, Konstantin von Tischendorf ei saanut ihan kaikkea mukaansa 1800-luvun puolivälissä. Osia oli jo silloin kadoksissa ja ne löytyivät vasta 'ryöstön' jälkeen. Tätä kirjaston nimeä kantavaa pergamenttikäsikirjoitusta ei kuitenkaan ole voitu kirjoittaa paikalla, sillä kirjoitusaikana munkit asuivat vielä luolissa. Olisikohan käsikirjoitus siis peräisin Aleksandrian Ortodoksisen Patriarkaatin Pyhän Markuksen kirjastosta, kuten moni muukin evakkoon joutunut tai muusta syystä kirjastosta luovutettu tai varastettu kuuluisa antiikin käsikirjoitus. Aivan syystä ovat Siinain munkitkin epäluuloisia ja mustasukkaisia vielä jäljellä olevista korvaamattomista aarteistaan.

Seuraavaksi ylitimme Jordanian rajan ja saavuimme Akabaan. Vuosi sitten siellä tehtiin löytö, joka ylitti uutiskynnyksen kaikkialla maailmassa. Tom Parkerin (North Carolina State University) roomalaisen Akaban kaivauksilla (niihin ovat, ohimennen sanottuna, osallistuneet myös Helsingin yliopiston opiskelijat kahden kaivauskauden aikana) oli paljastunut savitiilirakennus, joka muistutti basilikaa ja oli kuin olikin itä-länsisuunnassa. Siis kirkkoko, ja siis jo alunperin kirkoksi suunniteltu rakennus? Keramiikka- ja rahalöydöt ajoittivat rakennuksen 200-luvun loppuun tai 300-luvun alkuun. Jos televisiouutisia on uskominen, kysymyksessä on maailman vanhin meille säilynyt kirkkorakennus. Se siis sijaitsee Akabassa, Wadi Araban eli 'Arabilaakson' (nykyisen valtakunnanrajan) itäpuolella, missä aikaisempien tietojen ja erityisesti yhdysvaltalaisen ja israelilaisten tutkijoiden mukaan kristinuskoko ei koskaan saavuttanut tukevaa jalansijaa. Turistin mielestä rakennus on mitättömän pieni ja vaikeasti hahmotettavissa. Talven sateiden varalta se on osittain täytetty uudelleen hiekalla. Sitä paitsi se on muutenkin lähes näkymättömissä korkean verkkoaidan takana.

Samana päivänä ryhmä oli jo ehtinyt Petraan ja moni sai sen kiehtovasta mystisestä ilmapiiristä ensimmäisen mielikuvan myöhään illalla täysikuun ja tuhansien kynttilöiden valossa patikkamatkalla solan läpi 'Aarretalolle'. Pitkäperjantai kului Petran raunioiden ja kuningashautojen parissa. Oman osansa huomiosta sai vastikään esiin kaivettu suuri 400/500-luvun kolmilaivainen basilika – taas paikalla, jossa ei olisi pitänyt olla mitään merkittävää kristilliseltä kaudelta – ja sieltä löytyneet hiiltyneet papyrusasiakirjat. Löytö vahvisti lopullisesti kristinuskon, vauraan seurakunnan ja piispanistuimen olemassaolon nabatealaisten pääkaupungissa Petrassa viimeistään tuohon aikaan. Löytö myös kumosi selvin sanoin väitteen, että Petra olisi tuhoutunut pitkän taloudellisen laman jälkeen lopullisesti maanjäristyksessä vuonna 551. Iltapäivän kapuaminen ed-Deirin, 'Luostarin', kukkulalle maksoi väiän. Sieltä avautui näköala tulivuoren kraatteriin, Wadi Araban autiomaahan ja Aaronin vuorelle. Siinä se oli, seuraavan päivän kohde, aivan edessä, mutta pelottavan kaukana ja korkealla.

Suomalaiskaivaukset ovat jatkuneet Aaronin vuoren huipulla jo kahden vuoden aikana. Wadi Musan, 'Mooseksen Laakson', kaupunginisät ovat rakentaneet uuden maastoautotien aivan vuoren juurelle. Suurin osa matkaryhmää patikoi koko matkan kolme tuntia ylös

huipulle. Muut saivat autokyydin puolen tunnin tiukan nousun päähän. Kaikki pääsivät perille tutustumaan kaivausalueeseen ja sen kohulöytöön, kolmilaivaiseen basilikaan, joka on vähintään yhtä suuri kuin Petran keskustan piispankirkko ja jonka vieressä on pienempi kapeli. Piirtokirjoitus paljasti Aaronin nimen. Kolmas kirkko sijaitsi aikanaan vuoren huipulla, jota pidetään yli-pappi Aaronin hautapaikkana. Siellä on 1300-luvulta lähtien islamilainen pyhäkkö ja profeetta Aaronin kenotaafi eli tyhjä hauta. Paikka on ollut tärkeä pyhiinvaelluskohde, mutta mistä lähtien, sitä emme vielä tiedä.

Muualtakin Pyhän Maan eteläosasta ja Wadi Araban itäpuolelta on löytynyt kirkkoja, joten kristinuskon leviämisestä varhaisvaiheessa nykyisen Jordanian alueella on nyt aivan toisenlaista uutta tietoa. Valitettavasti Egerian matkakertomuksesta puuttuu osia. Kävikö hän ehkä Petrassakin? Hänen olisi ainakin pitänyt tietää Aaronin hautapaikka Horinvuorella Petrassa, koskapa kirkkoisä Eusebiuskin siitä kertoo ja juuri hänen antamiensa tietojen avulla varhaiset pyhiinvaeltajat suunnistivat 300-luvun lopulla ja 400-luvulla.

Vasta 500-luvulla alettiin pyhiinvaellusreiteiksi muutuneille karavaaneille rakentaa varustettuja luostareita – keisari Justinianuksen käskystä. Silloin varustettiin Pyhän Katariinan luostarialue ensi kertaa muureilla ja sinne rakennettiin suuri basilika Mooseksen kahden käynnin muistoksi. Saiko isovelji Aaron keisarilta saman suosio-osoituksen Petrassa, selviää vasta tulevien kaivausten aikana. Pyhiinvaeltajien suunnistusta auttamaan tehtiin kirkkojen lattioihin karttamosaikkeja. Niistä tunnetuin on 500-luvulta peräisin oleva Madaban Pyhän Yrjön kirkon mosaikki, läheltä Jordanian Nebo-vuorta. Sen laelta Mooses sai nähdä luvattun maan juuri ennen kuolemaansa ja sinne Herra hänet hautasi, paikkaan jota kukaan ei tiedä. Sen innokkaat munkit kaikesta huolimatta yrittivät Egeriallekin näyttää.

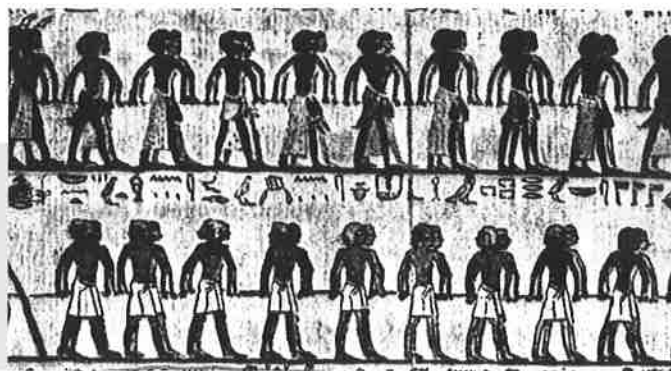
Mahdollisesti Egeria ei kuitenkaan poikennut Petraan, vaan palasi Siinailta Negevin autiomaan halki ja Kuolleen meren länsipuolitse. Nebo-vuorella hän pistäytyi Jerusalemistä käsin. Pääsiäissunnuntaina oma ryhmämme laskeutui bussilla Jordan virralle, ylitti sen ja jatkoi Jerusalemiin. Maanantaina olikin jo kotiinpaluun aika.

	KHEOPSIN PYRAMIDIN AJAN LYHYT HISTORIA
3100-2700 eaa?	Esidynastinen aika. Egyptin yhdistyminen ja vahvan keskusvallan synty. Kirjoituksen ja hallinnollisen ajanlaskun käyttöönotto ja auringonpalvonnan ja toisaalla tähtien palvonnan ja -tuntemuksen kehittyminen. Jotkut tutkijat laskevat tämän vaiheen alkaneen jo 3500 eaa.
2700 eaa?	1. dynastia. Hallitsijan hautaukseen liittyvät palvelijoiden uhraukset. Ensimmäinen maininta langanpingotusseremoniasta ns. Palermon kivessä.
2600 eaa?	3. dynastia. Zoserin porraspyramidi ja tempelialue. Imhotepin kivirakentamisen–novaatiot. Imhotep oli Heliopoliksen temppelin ylipappi.
2500 eaa?	4. dynastia. Kheopsin isä Sneferu rakentaa kaksi - ehkä kolmekin - pyramidia ja on siten suurin vaikkakin epäonninen pyramidin rakentaja. Meidumin pyramidi, jonka rakennustyön on aloittanut edellinen hallitsija (?), sortui. Ehkä sen vuoksi Dashurin toiseen pyramidiin rakennetaan taite ja seuraava ns. punainen pyramidi rakennetaan loivaksi. Siitä huolimatta molempien alustassa näkyy perustan pettämisen merkkejä.
2450 eaa?	KHEOPSIN SUURI PYRAMIDI RAKENNETAAN. Rakennustöitä johtaa Kheopsin poika Djedefra. Kun isä kuolee Djedefrasta tulee hallitsija. Hän aloittaa oman pyramidinsa rakentamisen. Se jää kesken, sillä hän hallitsee vain 8 vuotta. Seuraava hallitsija Kefren rakennuttaa oman pyramidinsa Kheopsin pyramidin lähelle. Kefrenin pyramidi tulee säilymään parhaiten. Mykerinos rakennuttaa vielä pyramidin Gizan ryhmän kolmanneksi.
2100 - 2000 eaa.	Ensimmäinen välikausi. Pyramidit ryövätyään? Tähtikellotaulukoita arkunkansissa.
2000- 1600 eaa.	Keskivaltakunta. Savitiilipyramideja rakennetaan edelleen.
1500- 1100 eaa.	Uusi valtakunta. Hallitsijoita ei enää haudata pyramideihin vaan kalliohautoihin. Faraó Ramses II:n poika Khaemwaset restauroi mm. 5. Dynastian hallitsijan Unaksen pyramidia.
664-525 eaa.	26. dynastia. Egyptin viimeinen kansallinen kukoistus. Mm. Mykerinoksen pyramidia korjataan.
449 eaa.	Sankarimatkailija Herodotos ihmettelee ja haastattelee Egyptissä.
330 eaa	Aleksanteri Suuri pyramideilla.
25 eaa.	Kreikkalainen historioitsija Strabon Egyptissä. Kheopsin pyramidin sisäänmenoaukossa on kääntyvä kiviovi. Onko pyramidi siis "auki"?
820	Al Mamoun avauttaa Kheopsin pyramidin. Käytävässä romahtaa kattolevy. Arabialainen perimätieto nimeää kuninkaan ja kuningattaren kammiot.
1302,-26, -75	Maanjäristyksiä Pohjois-Egyptissä. Faroksen majakka sortuu lopullisesti. Suuret pyramidit kestävät vaikka Kefrenin pyramidin kuori rymisee alas.
1798	Napoleonin Egyptin retki. Keisari viettää hetken yksin kuninkaan kammiossa. W. Denon aloittaa kuuluisien piirtäjä-egyptologien perinteen.
1837	H. Vyse ja J.S. Perring siivoavat kuninkaan kammioista lähtevien putkien sisäpääät roskista, jolloin syntyy ilmavirta. Tästä nimitys ilmanvaihtoputket. Ulostuloaukkoja etsitään pyramidin ulkopinnalta ja pyramidia mitataan.
1872	W. Dixon löytää kuningattaren kammion putkien kivilevyin suljetut sisäpääät, jotka B.Grundy moukaro i auki.
1870-luku	Auguste Mariette, egyptiläisen museon ensimmäinen johtaja pitää pyramideja "mykkinä". Hänen seuraajansa Gaston Maspero on eri mieltä ja löytää avauttamistaan 5. dynastian pyramideista pyramiditekstit.
1880-82	Sir Flinders Petrie tutkii ja mitailee mm.Kheopsin pyramidia perusteellisesti.
1952	Kheopsin pyramidin eteläisivulta löytyy osiin purettu laiva, joka kootaan museoon. Toinen laiva miltei tuhoutuu kun laivahautaan valuu tienrakentajilta vettä.
1991	R. Gantenbrink saa tehtäväkseen parantaa kammioiden ilmanvaihtoa, jotta kiviaineksen nopea tuhoutuminen saataisiin pysäytettyä.
1993	Gantenbrink löytää rakentamansa kuvausrobotti "Upuautin" avulla kuningattaren kammion eteläputkesta n. 65 metrin päästä kivilevyn, joka on pudonnut miltei kiinni. Takana näyttää olevan kammio. Pyramidin putkien suuntausta mitataan jälleen.
1999	Restaurointitöitä huipulla ja kammiossa.
Y2K ++	Jotta pyramidit säilyisivät, kävijämääriä on rajoitettava radikaalisti. Pyramidit tallennetaan virtuaalisina internetiin. Tallenne on niin aidon tuntuinen, että vain harvat haluavat enää kokea todellisen fyysisen käynnin vaivat.

KHEOPSIN PYRAMIDI - MYKKÄ TODISTAJA

Ilpo V. Salmi

**Ihminen pelkää aikaa,
aika pelkää pyramideja.**
Arabialainen sananlasku.

Kun historian harrastaja toiveidensa täytymyksen hetkellä seisoo Kheopsin pyramidin juurella, nousevat väkisinkin mieleen kysymykset: Miten, miksi ja ketkä? Seuraavassa etsin vastauksia näihin kysymyksiin. Osa asioista on lukijalle varmaan tuttuja, sillä suuresta pyramidista on kirjoitettu keskikokoisen kirjastollisen verran.

Langanpingoitus harjoitusmenetelmänä

Jo ensimmäisestä dynastiasta alkaen egyptiläisillä oli käytössä kulttirakennustöitä aloitettaessa meidän peruskivenmuuraustamme vastaava langanpingotusseremonia. Siinä hallitsija tai hänen edustajansa pingotti langat yhdessä historiantekijöiden jumalatar Seshatin kanssa tulevan rakennuksen pohjakaavioksi ja teki ensimmäiset lapionpistot. Rakennuksen perusviiva määriteltiin tarkoin tähtien tai auringon senhetkisen aseman mukaan. Käytäntö oli voimassa koko faraonisen Egyptin ajan ja tulos oli yleensä jälkikäteen mitaten hämmästyttävän tarkka. Virhe oli yleensä alle asteen! Miksi näin suuri tarkkuus? Egyptiläisessä maailmankuvassa taivas ja maa olivat toistensa peilikuvia. Kun tuleva temppeli tehtiin jumalan asunnoksi maan päälle – palaksi taivasta – sen oli vastattava tarkoin taivaan tilannetta. Muuten ehkä nirpanokka jumala ei suostuisi sijoittumaan taloonsa maan päälle. Toisaalta temppelin suuntaaminen tuhoutumattomien tähtien mukaan teki toivottavasti siitäkin tuhoutumattoman.

Ennen suurten pyramidien rakennusaikaa taivaan systemaattista tarkkailua ja langanpingotusta oli harjoitettu jo ainakin 500 vuotta, joten pyramidin suuntaamiseen tarvittavaa osaamista varmasti löytyi.

Mistä Kheopsin pyramidin muoto voisi olla peräisin?

Pyramidimuodon selitykseksi esitetään tavallisesti kulttuurinen kehitys: hautakumpu – mastaba – porrasperäpyramidi – sileä pyramidi. Pyramidin muodossa on nähty myös kuolleen faraon nousuportaat taivaalle tai auringon säteiden viuhka pilviaukosta. Pyramidin huippukivi oli se maallinen piste, jossa maallinen ja taivaallinen järjestys yhtyivät ja johon auringonjumalan säteet joka päivä ensin ja viimeksi osuivat kun koko muu maisema oli varjossa.

Pyramidin muodolle voidaan johtaa myös hyvin arkinen selitys. Tehdään tuulensuojaksi ruokoseinäinen pyöreä maja jollaisia näkee Egyptissä vielä tänäkin päivänä. Ruokomajaan tehdään kartiokatto jonka korkeudeksi löytyy luontevimmin puolet majan halkaisijasta eli kaltevuudeksi tulee 45 astetta. Nyt muutetaan pyöreä maja yhtäsuureksi nelikulmaiseksi majaksi. Kun pinta-alaa ei osata laskea, "yhtäsuuri" maja on se missä neljän seinän yhteenlaskettu pituus on pyöreän majan seinän pituus. Kun tähän majaan tehdään äskeisen korkuinen kartiokatto, tulee katon kaltevuudeksi hiven alle 52 astetta eli Kheopsin pyramidin kaltevuus! Kerrotaan vielä ruokoma-

jan mittoja kolmeen kertaan kahdella ja sitten kymmenellä ja säilytetään vain katto.

Farao Zoserin temppelirakennelmassa on kivistä tehtyä ruokomajarakenteiden jäljittelyä. Miksi ei myös suuressa pyramidissa voisi olla? Egyptiläisillähän oli vanhan säilyttämisen tarve suorastaan pakkomielteenä.

Todistaako Kheopsin pyramidi egyptiläisten tunteneen ympyrän kehän suhteen halkaisijaan eli matemaatikkojen piin? Sen että pyramidi näyttää muodossaan sisältävän ympyrän neliöimisen, ei kuitenkaan tarvinne merkitä sitä että rakentajat tarkoituksella olisivat piin pyramidiin kätkenee kuten pyramidologit uskovat. Pyramidin muodon synty voi olla edellä esitetyn kaltainen ja piin löytäjän arvo kuuluu edelleen Arkhimedeelle.

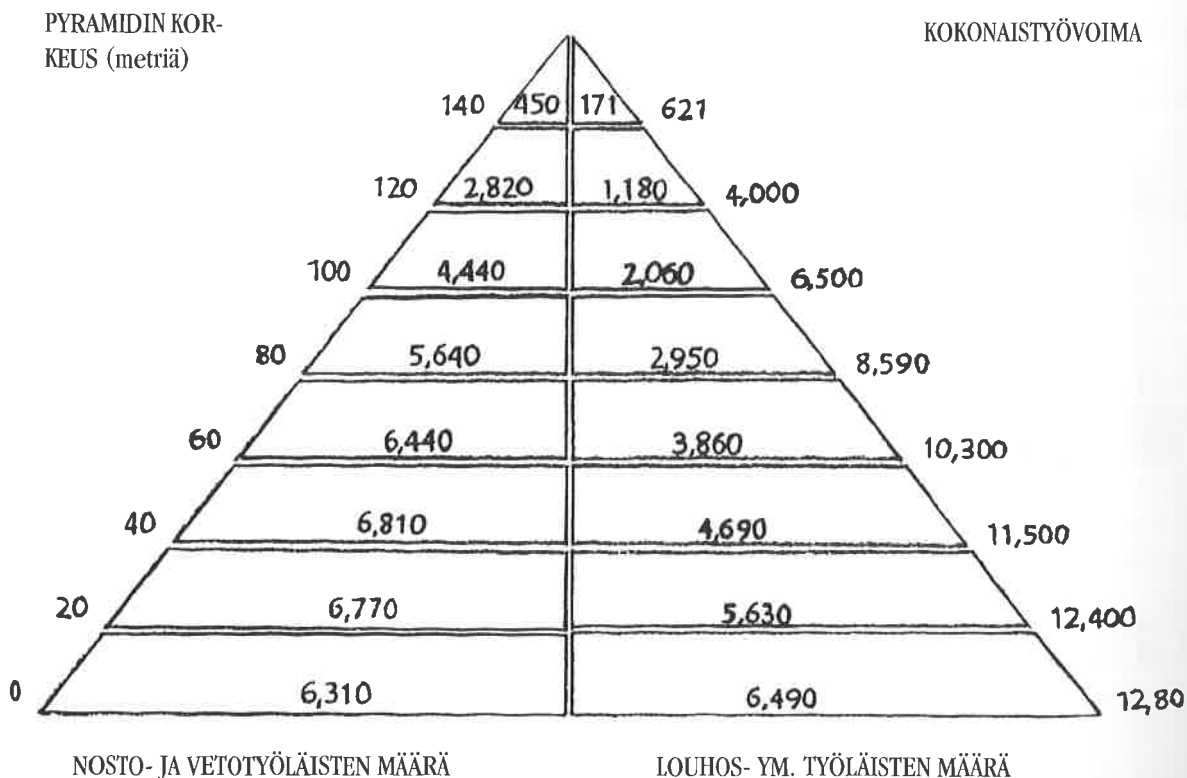
Paljonko väkeä tarvittiin ja miten se tehtiin?

Herodotos väittää antiikin perimätietoon pohjaavassa miltei vihamielisessä selostuksessaan että pyramidia tekemässä oli 100 000 orjana raatavaa miestä tulvien aikana. Rakennusurakkaa voidaan tarkastella myös puhtaasti fysikaalisena ongelmana kun tiedetään, että kaiken takana oli ainoastaan ja vain rakentajien lihasvoima. Laskeaan kaikkien kiven nostoon ja siirtoon sidottu potentiaalienergia ja kun tunnetaan yhden ihmisen päivittäi-

nen työpanos, on mahdollista laskea millä minimiväkimäärällä selvittiin jos koko rakennusaika oli esim. 23 vuotta. Tulos on hämmästyttävän pieni luku.

Väkeä tarvittiin enimmillään rakennustyön alussa n. 13000 henkeä. Ehkä todennäköisin organisointitratkaisu oli muutaman tuhannen ammattilaisen työvoima joka ahersi koko ajan ja tulvan aikaiset suurtalkoot, joissa muuten joutilasta väkeä oli kymmenintuhansin. Kun tiedetään, että Kheopsin pyramidissa on kolmatta miljoonaa lohkareta, on helppo laskea, että yli kahden vuosikymmenen ajan joka päivä joka toinen tai kolmas minuutti yksi kivilohkare oli sijoitettava lopulliselle paikalleen. Tehtävä ei siis ratkennut vain väkeä lisäämällä, vaan ongelma oli ennenkaikkea logistinen: "Oikea kivi oikeaan aikaan oikeassa paikassa". Jos rakentamisen päävastuun kantoi Djedefra, hän on silloin kiistatta historian ensimmäinen suuri logistikko ja huippuorganisaattori.

Tarvittavat mittaukset tehtiin mittatankojen, luotilangan, rakotähtäimen ja vatupassi-pituusmitan avulla. "Vesivaa'aksi" voitiin tehdä Niilistä kannetusta vedestä rakennettu saviseinäinen lammikko. Kivi työstettiin hakulla, meisseleillä ja kivivasaroilla. Millainen oli kivien haalaustie, oliko se suora vai spiraali, sitä emme tiedä! Kokeissa on todettu että 2,5 tonnin kiven vetämiseen reentapaisessa telineessä kaltevaa, vetisellä savella liukkaak-

Kheopsin pyramidi

si tehtyä alustaa myöten riittää 6-8 miestä. Heidän tuli siirtää kivi louhimolta pyramidille noin viikossa, jotta aikataulussa pysyttiin. Kivet kohotettiin ylös paikalleen kallistelemalla ja kiilaamalla. Väkipyörää ei tunnettu, vain vipu. Herodotoksen kertomus nosturijärjestelmästä on epämääräinen ja ilmeisesti paikkansapitämätön. Pyramidin kohotessa kyljen oikeaa kaltevuutta mitattiin varmaankin valmiilla kehikolla. Pyramidin särmien kulmaa voitiin myös helposti seurata mittatangoilla tai suorakulmaisella kolmiolla jonka kateettien suhde on 9 : 10.

Millaista Gizassa oli rakennustyön aikana?

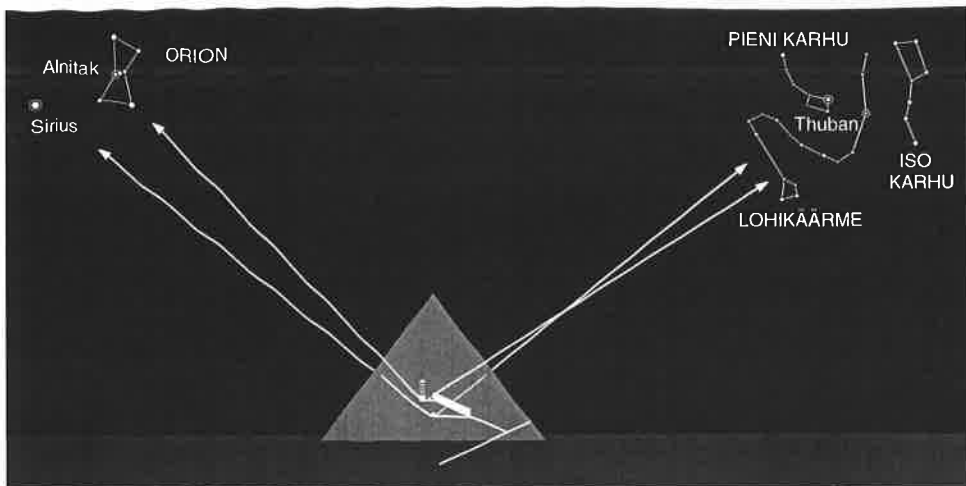
Joka aamu auringon noustua tuhannet lähtivät paraakeistaan ja marssivat pyhän alueen porteista työkomp-

panioittain ruokanyytteineen vesileileineen ja työkaluineen. Kilkutus kuului yli koko Egyptin aina Kairosta Assuaniin. Kivilautta-armaadat purjehtivat Niiliä alas. Gizan kohdalla Niilin yli kulki jatkuva fellukoiden heiluriliike ja kaikkialta Ala-Egyptistä kuskattiin ruokaa ja polttoainetta työmaalle. Herodotoksen haastattelemien pappien mukaan rakentajat söivät retikkaa, sipulia ja laukkaa. Kaivauksissa on lisäksi löytynyt sianluita. Kun aurinko laski, marssivat työläiset pyhältä alueelta pois mutta leipomoiden, keittiöiden ja pajojen tulet paloivat ehkä koko yön. Ylhäällä pyramidilla vartijat valvoivat ja papit mittasivat ja mittasivat ja mittasivat...

Millainen pyramidista tuli?

Kheopsin pyramidin pohjakuvio on täsmälleen neliö, jonka sivujen pituus on noin 230 metriä. Pyramidi lepää tarkoin pääilmansuuntien mukaisesti. Sivujen suuntausvirhe on alle 0,1 astetta ja pituuserot alle 20 cm, nurkkien korkeuserot myös alle 15 cm. Pyramidit, kuten muutkin kulttirakennukset, voitiin suunnata tähtien ja auringon avulla havaitsemalla yö-

lä tähtien nousuja ja laskuja vesivaa'atun itä-länsi-muurin takaa tai päivällä mittaamalla varjojen pituuksia. Pyramidin korkeus, joka oli alunperin 146 metriä, on nyt 137 metriä. Huipulle on siis syntynyt tasanne. Pyramidissa on laskettu olevan 2,3 miljoonaa noin 2,5 tonnin painoista lohkareta. Kuori, joka oli alunperin Turan valkoista kalkkikiveä, on täysin hävinnyt, samoin kuin alimmat ehkä punagraniittiset kuorikerrokset. Kiviaines on peräisin pyramidin läheltä ja Niilin vastarannalta nykyisen Kairon alueelta. Hautakammion ja joidenkin käytävien seinät ja katto ovat Assuanin graniittia ja suurimmat lohkareet painavat 15-20 tonnia. Laastia ei ole todennäköisesti käytetty. Pyramidissa on kolme kammiota. Alin maanalainen on selvästi keskeneräinen. Keskimmäistä

Pyramidin putkien suuntaukset silloiselle tähtitaivaalle, laskelmat ja piirros tri Hannu Karttunen, Turun yliopiston tähtitieteen laitos.

kammiota nimitetään perinteisesti kuningattaren ja ylintä kuninkaan kammioksi.

Arvoitukselliset viistot putket

Ylemmistä kammioista pyramidin ulkopinnalle tai miltei pinnalle johtavat viistot putket, joiden merkitystä on pohdittu paljon. Ylimmästä kammioista lähtevän pohjoisen putken kaltevuus on 32,5 astetta, joten se osoitti rakennusajankohtana silloiseen pohjantähteen Lohikäärmeen Thubaniin sen ollessa yläkulminaatiopisteessään. Pyramidin maantieteellinen leveyshän on hiven alle 30 astetta. Etelän puolen vastaava putki osoitti puolestaan Orionin yön alimpaan tähteen Alnitakiin sen kulminoidessa. J.R. Hill räjäytti 1837 tämän putken ulkopäästä "pari kivierrosta" pois jotta putkessa ollut (?) rautainen sulkulevy voitiin irroittaa. Rauta ei ole meteorirautaa ja siinä on kultauksen jäännöksiä. Alemmasta, kuningattaren kammioista johtava pohjoispuoleinen putki oli suunnattu kulminoivaan Pikku Otavan Kochabiin. Kun kivilevy irroitettiin, putken alkupäästä löytyi kolme esinettä, puinen mittapala, kivipallo ja pronssinen kaksoiskoukku, jotka sittemmin hävisivät. Muuten putki näytti olevan täysin puhdas ja miltei ilmatiiviisti suljettu. Etelän puoleinen putki oli puolestaan suunnattu Siriukseen. Alemman kammion putkien suuaukkoja ei pyramidin ulkopinnalta ole löydetty. Todennäköisesti kaikki putkien suut ovat alunperin olleet kivilevyin suljettuja. Levyt ovat toimineet valeovina vainajan ba- ja ka-sieluille tulla ja mennä.

Milloin Kheopsin pyramidi tehtiin?

Faraon Kheopsin on oletettu hallinneen n. 2600 eaa. Ajankohta sopii parhaiten vanhan valtakunnan kronologiaan. Jos pyramidin putket todella suunnattiin tähtiin, putkien kaltevuuksiin parhaiten sopiva ajankohta on 2450 eaa. eli rakennusaika on n. 150 v myöhempi! Tämä ei ole täysin mahdotonta, sillä vanhan valtakunnan ajoitukset ovat tutkimuksen edistyessä siirtyneet myöhäisemmiksi.

Onko pyramidin rakenteesta pääteltävissä että Kheops muutti suunnitelmia kahdesti rakennustyön kestäessä? Näinhän yleisesti uskotaan. Varmaa se kuitenkin ei ole. Alin keskeneräinen kammiot saattoi olla paikalla jo ennen Kheopsia tai sitten sen teko jätettiin jostain syystä kesken. Siitä eteenpäin on ilmeisesti edetty suunnitelmallisesti. Kuninkaan kammion katon kevennyspaadet on ehkä tuotu paikalle jo rakennustyön alussa ja vähitellen nostettu paikalleen, kun pyramidi on kohonnut. Niitä ei ole käytetty kuningattaren kammion kattoon. Alemman kammion putket nousevat yli ylemmän kammion tason.

Pyramidi laukaisualustana?

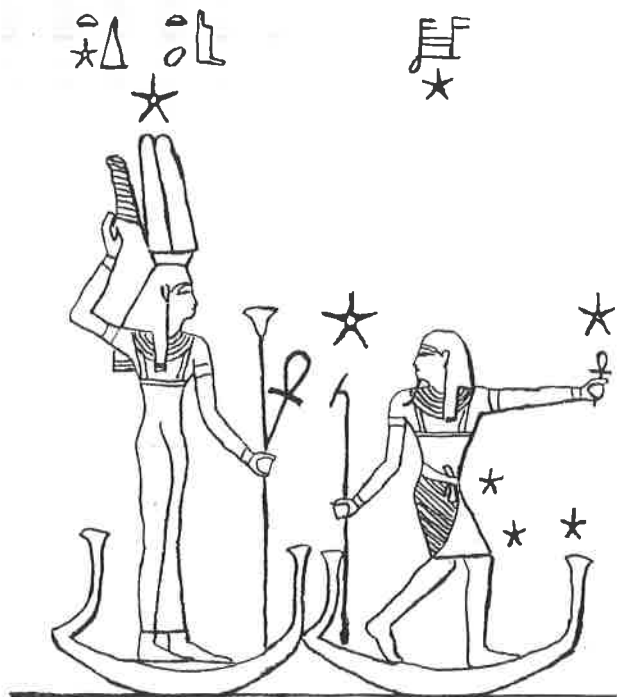
On muistettava, että 4. dynastian hallitsijan hautausmaamerkkiin kuului 4-5 osaa, joista pyramidi oli varsinaisen hauta. Vainaja teki viimeisen purjehduksensa Niilillä laivalla, joka purettiin ja sijoitettiin laivahautaan pyramidin viereen. Alhaalla laaksossa oli viimeinen satama, laaksotemppli, jossa vainaja balsamoitiin tai suoritettiin muita rittejä. Laaksotemppelistä kulki ylös epäpyhiltä kat-

seilta suojattu kulkuetie, joka päättyi pyramidin vieressä olevaan kuolintemppeleihin. Vainajan jatkuva palvonta ja huolto keskityivät tänne.

Kheopsin pyramidin putket tekevät siitä kuitenkin enemmän kuin vain haudan. Pyramidi on myös kuolleen hallitsijan laukaisu-alusta Orioniin ja ikuisen elämän, hedelmällisyyden ja vallan jatkuvuuden instrumentti katkeamattomassa Horus-Osiris-Horus ketjussa. Kuollut faraohan muuttui uudeksi manalanjumala Osirikseksi, jota taivaalla edusti Orionin, egyptiläisittäin Sahun tähdistö. Sirius, Sepedet, oli puolestaan jumalatar Isiksen tähti, ja koska sen heliaakkiseen nousuun liittyi tulvan alku, se oli uudelleen syntymisen ja hedelmällisyyden vertauskuva ja auringon seuralainen, eli se kohde, missä auringon ja tähtien palvonta yhdistyivät. Isis-Sepedet ja Osiris-Sahu saivat yhtyessään Horus-lapsen. Hallitseva elävä farao oli Horuksen maallinen inkarnaatio.

Alemman kammion pohjoisen putken suuntaus liittyy ehkä kuolleen hallitsijalle suoritettuun suunavaukseen. Suunavastyökalu on nimittäin kuvattu Pikku Otavan tähtikuvion muotoisena. Suunavauksessa kuollut hallitsija herätettiin henkiin ja hän sai takaisin kaikki ne kyvyt, jotka elävilläkin on. Samalla vallansiirto toteutui kun rituaalin suoritti uusi hallitsija ja kuollut henkiinherätetty kuningas ikään kuin siirsi valtuutensa seuraajalleen. Riitteihin osallistui todennäköisesti kuningasperheen naispuolinen jäsen kuningatar tai kuningataräiti jumalatar Isiksen roolissa. Kuolintemppelin rituaalien jälkeen Osirismuumio siirrettiin pyramidiin ja käytävät tukittiin isoilla kivilohkareilla. Turhaan – kuten jälkiviisaasti voidaan todeta. Voimme vain arvailla, mitä menoja pyramidin kammioissa suoritettiin ennen lopullista sulkemista.

Miksi pyramidissa ei ole ns. pyramiditekstejä? Hautausmenojen yhteydessä luetut rukoukset ja loitsut olivat varmaan pitkäaikaisena ulkoaopittuna perimätietona siirtyneitä. Niiden kiveenmerkitsemiseen ei ehkä vielä ollut maagista tarvetta, niin hirmuinen ja ehdoton oli Kheopsin jumaluus.

Isis-Sepedet (Sirius) ja Osiris-Sahu (Orion) katsovat toisiaan sillä silmällä.

Kheopsin pyramidi - mykkä todistaja

Kheopsin pyramidi on "tyhjä ja mykkä", siitä ei ole löydetty hieroglyfitekstejä paria rakentajien jättämää piilografiittia lukuunottamatta. Kolossi puhuu siis vain rakenteensa ja kokonsa kautta. Maailman ehkä tunnetuimpana rakennelmana siitä on tullut uskomusten peili ja tulkintojen Pandoran lipas, josta kuka tahansa mystikko löytää haluamansa. Jotkut pyramidologit väittävät että rakennustöissä olisi käytetty rautaisia työkaluja. Rauta (bja, bia) tunnettiin kyllä jo vanhan valtakunnan aikana mutta vain harvinaisena meteorirautana. Koska rauta oli taivaasta tullutta, jumalien luut olivat rautaa. Meteoritit olivat taivaasta peräisin olevina koko Lähi-idässä palvonnan kohteena. Jos putkesta löytynyt työkalu on todella pronssia, pronssikausi alkoi aiemmin kuin luulimme.

Kheopsin pyramidin rakentamisen suunnattomuus ja tekninen tarkkuus ovat saaneet monet uskomaan yli-inhimillisiin rakentajiin. Tällaiset väitteet osoittavat muinaisten egyptiläisten aliarviointia, joten tässä yhteydessä käytetty määrite pyramidiotismi on paikallaan. Pyramidologian nykysovellus on ns. pyramidiefektiuskomus.

Pyramidin muotoisessa tilassa kosmiset energiat törmäilevät kuin radioaalto tutkaheijastimessa. Siinä liha säilyy tuoreena ja partakoneen terät teroittuvat itsestään...

Ammattiegyptologienkin joukossa näyttää olevan monia koulukuntia. Toisille pyramidi on lopullisesti mykkä tarkoin ladottu kivikasa, toisille taas aikansa tähtien palvonnan todistuskappale. Kun viime vuosikymmeninä valmiiden tietokoneohjelmien avulla on tullut yhä helpommaksi loihtia historiallinen tähtitaivas eteensä, egyptiläisten tähtiuskonnon asiallinen tutkimus on saanut uutta puhtia.

Ongelmallista on, että tutkimustuloksiin perustuvien päätelmien ja pyramidologisten haaveiden välinen raja ei ole suinkaan selkeä vaan hyvin häilyvä ja vieläpä muotisi-

donnainen. Tällaisia ajatuksia tulee mieleen kun lukee esimerkiksi viimeisintä Suuren Pyramidin tutkimuksia käsittelevää kirjaa *"Orion Mystery"*. Se on osoitus hyvästä asiantuntemuksesta, mutta sen hurjimpiin tulkintoihin on vaikea uskoa. Tekijät Bauval ja Gilbert todistelevat, että 4. dynastian pyramidit rakennettiin yhden ja saman ennakkosuunnitelman mukaisesti. Pyramidien sijoittelu maastossa vastaisi etelän taivaan Orionin ja Härän tähtikuviota. Tekijät uskovat egyptiläisten tähtitieteilijäpappien tunteen myös taivaan hitaan kiertymisen, prekessioliikkeen. Tämä saattaa olla hyvinkin mahdollista, sillä esimerkiksi tähtien nousun paikat taivaanrannalla siirtyvät prekession johdosta 0.5 - 1 astetta vuosisadassa. Tämä muutos on tarkkasilmäisiltä ja perinnetietoisilta papeilta tuskin jäänyt huomaamatta.

Suuren pyramidin rakentaminen on varmaan merkinnyt suunnatonta raadantaa ja rasitetta sen ajan fellaheille, talonpojille. Kuitenkin on syytä muistaa, että rakentajat eivät kokeneet itseään orjiksi, vaan jumalan ikuisen asuinsijan tekijöiksi. Koska jumal-farao oli myös tavallisen egyptiläisen edusmies ja lobbari jumalien saleissa, hänen kohtaloonsa oli sidoksissa koko Egyptin kohtalo. Siten rakentajat tekivät työtä myös oman tulevaisuutensa hyväksi.

Itse Kheopsista, aikansa mahtavasta jumalhallitsijasta on säilynyt vain yksi 7,5 cm korkea veistos. Tässä on Kheopsin tragedia. Sen todistaa Suuri Pyramidi, mykkä todistaja, Kheopsin taivaanranta.

Kuolleen farao Tutankhamonin (1323 eaa.) siunaus.

SIELUN ELÄMÄÄ:

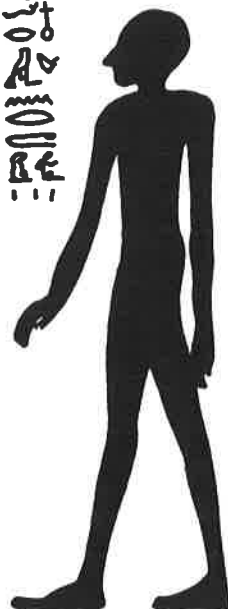
Papyrus Berlin 3024

Mia Rikala

**Kenelle puhuisin
tänään? Vääryys valtaa
maan eikä sille ole
loppua. – Kuuntele
minua! Kas, ihmisen
on hyvä kuunnella.
Vietä juhlapäivä,
unohda huoli!**

AC
OD
m
A
J
D
to
A
m
O
BE

Sielu - tuo olemassaolon perimmäisin mysteeri puhutteli muinaista egyptiläistä - kirjaimellisesti. Ollako vai ei - kysymys askarrutti mieltä jo 4000 vuotta sitten. *Papyrus Berlin 3024* kertoo dialogin muodossa käydyn keskustelun elämänsä kyllästyneen miehen ja hänen ns. *ba*-sielunsa välillä. Tämä kuolema-aiheinen sieluntutkiskelu on tapana ajoittaa Egyptin keskimmäisen valtakunnan (n. 2040 - 1640 eaa.) tai sitä edeltäneen ensimmäisen välikauden (n. 2134 - 2040 eaa.) loppupuolelle.

Mies ja ba muodostaa yhdessä **Sinuh**en ja **Kauno-**
puheisen talonpojan kanssa samasta Länsi-Theban haudasta löydettyinä ns. Berliinin kirjasto -tekstikorpuksen, jonka papyruksille on yhteistä paitsi aikakausi (12. dynastia) ja klassinen, keskivaltakunnan kieli, myös korkeatasoinen kirjallinen kerronta. *Mies ja ba* on kuitenkin edellä mainituista teksteistä kiistellyin ja egyptologian ulkopuolella kenties siteeratuin teksti. Kiistellyksi tekstin tekee sen tulkinnan varainen kieliasu, mikä tekee kääntämisen vaikeaksi. Sen lisäksi mielenkiinnon herättää tekstin eksistentiaalinen teema ja henkilön läpikäymä itsetutkiskelu, mikäli sielun kanssa keskustelua voi sel-

laiseksi kutsua. Mikä sitten on tämän retorisen vastineen tarjoava *ba*, joka miehen kanssa keskustele - sielu?

Sielujen syöverit

Muinaisen egyptiläisen sielullinen ulottuvuus sisältää käsitteet *ka*, *ba* ja *akh*. Nämä yhdessä **nimen**, **ruumiin**, **sydämen** ja **varjon** kanssa muodostavat sen psykofyysisen kokonaisuuden, jonka muinainen egyptiläinen käsitti henkilöksi. Karkeasti jaoteltuna voidaan ajatella, että ihmisen *ka* on elinvoima, joka mahdollistaa elämän ja sukupolvien jatkuvuuden (esim. isä voi olla poikansa *ka*). *Ka* on ihmisen eräänlainen näkymätön kaksoiskappale, jolle kuolema on vain väliaikainen keskeytys, se jatkaa elämää haudassa ja kuvataan ylöspäin kohotettuihin käsinä. *Ka* voi asua paitsi ihmisessä myös patsaissa.

Sen sijaan *ba* edustaa ihmisen moraalia ja aineetonta liikkumista. Se kuvataan joko kokonaan lintuna (*jabiru*)

tai ihmispäisenä lintuna. Yleensä *ba* eroaa ihmisestä vasta kuolemassa, mutta jo ihmisen eläessä saattaa tulla tilanteita, jolloin *ba* voi jättää omistajansa. Tällaisia epänormaaleja tilanteita voivat olla säikähdytys tai nukkuessa taapahtunut irtaantuminen. *Ba* tarvitsee kuitenkin ravintoa selviytyäkseen, joten se yhtyy omistajansa. *Ba* on myös se sielun elementti, joka tuonpuoleisessa kykenee mm. kostotoimiin muiden vainajien sieluja vastaan. Lähinnä tästä on kysymys ns. faraon kirouksessa, jossa uhataan hautarauhan rikkojaa vastatoimilla tuonpuoleisessa.

Akh, joka kuvataan lintuna (*ibis comata*) puolestaan edustaa hengen tilaa, jonka voi saavuttaa ainoastaan kuoleman jälkeen tuonpuoleisessa muuntautumalla rituaalisesti. Yleisesti ajatellaan, että edellä mainitut sielun aspektit erkanevat yksilöstä vasta kuoleman jälkeen, jolloin niitä voidaan kuvata yksittäisinä elementteinä. Näistä juuri *ba* on sellainen, jota paremman termin puuttuessa on tapana kutsua sieluksi.

Elämään kyllästynyt mies

Avasin suuni Sielulleni vastatakseni siihen, mitä se oli sanonut. Tämä on liikaa minulle tänään, Sieluni ei pubu kanssani. Enemmän kuin liikaa, se on sama kuin hylkäämiseni! — Jos Sieluni kuuntelisi minua ja olisi samaa mieltä kanssani, se olisi onnellinen. Antaisin sen saapua Länteen, kuten se, joka on boudassaan benkiinjiäneiden huolehtiessa hänen hautaamisestaan. Jos estät minua kuolemasta tällä tavoin, et löydä lepoasi Lännessä! Ole kärsivällinen Sieluni, veljeni, kunnes perilliseni tulee tekemään ubrejaan ja seisomaan haudalla hautaamisen päivänä, oluen valmistaneena ja hautausmaan varustaneena.

Näin puhuu mies Sielulleen. Tekstin alusta puuttuu se, mitä *ba*-sielu oli miehelle sanonut, todennäköisesti kuitenkin on, että se tahtoo jättää miehen ennenaikaisesti; ennen kuin oikea hautaaminen on suoritettu. Toinen tulkinta on, että Sielu on pelästynyt miehen itsemurhaajatuksia ja tahtoo viedä asian tuonpuoleiseen ja jumal-neuvoston eteen, minkä tehdäkseen sen on jätettävä miehen ruumis ja näin estettävä tämän aiheet. Tukahduttaakseen miehen mietteet Sielu kertoo mielipiteensä: *”Jos ajatteleht hautaamista; se on sydänsuru! Se on kyynelhtiminen ihmisen surressa. Se on ihmisen sieppaaminen hänen talostaan ja heittäminen mäkeen! — Kuuntele minua! Kas, ihmisen on hyvä kuunnella! Vietä juhlapäivä, unohda huoli!”*

Sielu painottaa kuoleman lopullisuutta ja kehottaa unohtamaan hautaamisaikkeit. Mies ei kuitenkaan sielun neuvoista välitä, vaan jatkaa pettymyksestään elämään: *”Kas, nimeni inhottaa pahemmin kuin baaskalintujen baju kesäpäivänä polttavalla taivaalla. Kas, nimeni inhottaa! — Kenelle puhuisin tänään? Veljet ovat ilkeitä, tuttavat eivät rakasta! Kenelle puhuisin tänään? Sydämet ovat abnaita, jokainen ottaa toverinsa tavaroita! — Kenelle tänään puhuisin? Pahuteen ollaan tyytyväisiä, hyvyys viskataan maahan joka paikassa. — Kenelle tänään puhuisin? Rikollinen on läheinen, veli onkin vihollinen. Kenelle tänään puhuisin? Mennyt ei muisteta eikä auttajaa auteta. — Kenelle puhuisin tänään? Vääräys valtaa maan eikä sille ole loppua. — Kuolema on edessäni tänään kuten tallattu tie, kuten sotamiehen kotiinpaluu.*

Rauha Sielulle

Mies on perinjuurin kyllästynyt elämään ja kokee kuoleman tervetulleeksi. Lopulta Sielu lupaa jäädä miehen luo, mikäli hän lakkaa valittamasta: *”Heitä nyt valitus vaatepuuhun, sinä toverini, veljeni! — Sitten kun on aikasi saapua Länteen ja ruumiisi yhtyy maahan, laskeudun ja kas, olemme yhdessä!”*

Teksti päättyy sopuun miehen ja hänen sielunsa välille. Sielu lupaa yhtyä mieheen sitten kun tämä kuolee. *Mies ja ba*-tekstin monikerroksisuutta on tässä mahdoton tiivistää. Teksti herättää monia mielenkiintoisia kysymyksiä muinaisen Egyptin ”sielunelämästä”. Teksti kuvastaa hyvin egyptiläisten kaksijakoista suhtautumista kuolemaan, yhtäältä kammoksuttuna, disintegraationa ja toisaalta toivottuna, autuaana tilana. Dialogi sivuaa myös kärsimyksen ongelmaa ja siitä vapautumista kuoleman kautta. Ruohonjuuritasolla voidaan tutkia myös yksilön psyyken sisäistä integraatiota, kun taas yleisellä tasolla on mahdollisuus todeta täsmälleen kuinka vähän ihminen, tai yhteiskunta on muuttunut viimeisen neljän vuosituhannen aikana. Sielutonta.

Egypti juutalaisissa ja varhaiskristillisissä lähteissä

Antti Marjanen

Käsityksemme vieraista maista ja kansoista perustuvat usein stereotyyppisiin mielikuviin. Esimerkiksi saksalaisia pidetään muodollisina ja byrokraattisina. Italialaisiin, espanjalaisiin ja muihin eteläeurooppalaisiin yhdistetään taas mielikuva huolettomista elämäntaiteilijoista. Englantilaisien katsotaan aiempien suurvaltavuosiensa sokaisemina kärsivän edelleen tarpeettomasta ylemmyyskompleksista kaikkiin muihin nähden, niin jalkapallokentällä kuin muuallakin. Yhdysvallat ei tunnu koskaan pääsevän eroon rahvaanomaisen maailmanpoliisin leimastaan, mutta amerikkalaiset ovat tunnettuja myös rentoudestaan. Japanilaisiin on puolestaan ainakin aiemmin liitetty niin sitkeästi ahkeruuden ja menestyksen leima, että jopa Suomea parhaana taloudellisena nousukautena saatettiin kutsua ”Euroopan Japaniksi.”

Vieraisiin kansoihin ja maihin yhdistetyt mielikuvat ovat aina yleistyksiä. Lisäksi ne usein kertovat ainakin yhtä paljon mielikuvien esittäjistä kuin niiden kohteistakin. Juuri monimerkityksisyytensä tähden mielikuvien tarkastelu on kuitenkin kiintoisaa.

Maiden ja kansojen stereotyyppiset luonnehdinnat eivät ole tietenkään pelkästään moderni asia. Artikkelissani tarkastelen sitä, miten Egypti ja egyptiläiset nähtiin juutalaisissa ja varhaiskristillisissä kirjoituksissa. Lähdeaineisto on peräisin ajalta 600 eKr. - 500 jKr. Osa kirjoituksista on kanonisista eli ne kuuluvat kristittyjen

Raamattuun, osa materiaalista on puolestaan Raamatun ulkopuolelta.

Haluan vielä korostaa, että ensijaisena tarkoitukseni ei ole pohtia, kuinka hyvin juutalaisissa ja kristillisissä teksteissä Egyptiin liitetyt mielikuvat vastaavat kulloistakin historiallista todellisuutta. Yleisesti ottaen voitaneen kuitenkin todeta, että historiallinen todellisuus ja mielikuvatodellisuus eivät välttämättä vastaa kovin hyvin toisiaan, vaikka voidaankin viitata vanhaan suomalaiseen sananlaskuun: ”Ei savua ilman tulta.”

Orjuuden ja muukalaisuuden maa

Vanhan testamentin tyypillisimpiä tapoja kuvata Egyptiä on nähdä se ”orjuuden maana”. Tämä on osa Israelin kansan perusmyyttiä. Sen mukaan Israelin kansan identiteetin alkujuuret ovat siinä kokemuksessa, kun Jahve, Israelin Jumala, ”vei Israelin pois Egyptistä, orjuuden maasta”. Ei ole suinkaan sattumaa, että kymmenen käskyn ensimmäinen käsky on muotoiltu tämän perususkomuksen heijastumana: ”Minä olen Herra, sinun Jumalasi, joka johdatin sinut pois Egyptistä, orjuuden maasta”. Monissa Israelin uskonnollisissa teksteissä Jahve tunnetaan jumalana, joka vapautti Israelin orjuudesta eli siis ”vei Israelin pois Egyptistä”.

Egyptiläisiä kuvataan kansana, jotka kohtelivat keskuudessaan asuvia heprealaisia huonosti, sortivat heitä ja teettivät heillä raskasta työtä. Orjuuden kovuutta kuvastaa hyvin se, että joissakin Vanhan testamentin teksteissä Egyptiä kuvataan ”raudan sulatusuunina”.

Israelilaisissa teksteissä egyptiläisistä tulee myös muukalaisvihan symboli. Erityisesti muukalaisviha kohdistui paimentolaisiin, jollaisina tekstin kirjoittajat hahmottivat esi-isänsä. Kohdassa 1. Moos. 46:34 todetaan, että egyptiläiset eivät sietäneet keskuudessaan niitä, joilla oli lampaita ja vuohia.

Muukalaisviha ei Lähi-idän kontekstissa ollut harvinaista. Muukalaisten huono kohtelu näytti olleen Lähi-idässä maan tapa, ja myös israelilaisten itsensä ongelma. Israelilaiset kirjoittajat käyttivät omaa Egyptin kokemustaan yrittäessään kannustaa omaa kansaansa kohtelemaan paremmin Israelin keskuudessa asuvia muukalaisia: "Kohdelkaa joukossanne asuvia siirtolaisia ikään kuin he olisivat heimolaisianne ja rakastakaa heitä kuin itseänne, sillä te olette itsekkin olleet muukalaisina Egyptissä"

Rikas ja hedelmällinen

On yleisesti tunnettu tosiasia, että kahden esikristillisen vuosituhannen aikana Egypti oli vauras ja hedelmällinen maa. Tämä oli erityisesti totta Uuden valtakunnan aikana (1567-1088 eKr.), johon aikaan israelilaisten ensikontaktit Egyptin kanssa Vanhassa testamentissa sijoitetaan. Kun 1. Mooseksen kirjassa kuvataan Jordanin alangon runsasvetistä seutua, jota Abrahamin veljenpoika Loot ihailee, sitä verrataan kahteen paikkaan: Herran puutarhaan eli paratiisiin ja Egyptin maahan.

Toisaalta Vanhan testamentin kirjoittajilla, kuten myös myöhemmillä juutalaisilla kirjoittajilla oli selkeä käsitys siitä, että Egyptin vauraus ja viljavuus ei ollut pelkästään luonnon tai suotuisten sääolosuhteiden ansiota. Jo 5. Mooseksen kirjassa annetaan ymmärtää, että Egyptin maa vilja-aittana perustui Niilin tulvimisen hyväksikäyttöön. Jeesuksen aikana Aleksandriassa elänyt hellenistijuutalainen filosofi Filon vahvistaa saman asian todetessaan, että Niilin tulva korvaa sateen. Sentähden Filonin mukaan egyptiläiset kunnioittivat vettä, koska katsoivat sen olevan kaiken luodun lähd.

Vanhan testamentin tekstien perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että israelilaisten käsityksen mukaan Egypti oli niin vakavarainen maa, ettei edes yleismaailmalliset katastrofit, kuten nälänhätä, horjuttaneet sen taloutta. Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa kerrotaan useasti, kuinka israelilaiset patriarkat ja monet muutkin nälänhädän hetkellä turvautuivat Egyptin apuun. Kun israelilaisten ahdinkoa erämaavaelluksen aikana kuvataan, Moosesta vastaan kapinoivat piirit viittaavat usein haikkein

mielin aikaan Egyptissä, jolloin orjuudesta huolimatta oltiin "lihapatojen ääressä".

Patriarkkakertomusten tavassa esitellä Egyptin vaurautta on se mielenkiintoinen piirre, että Egyptin taloudellisen vakauden ei katsota olevan kokonaan Egyptin oman hallinnon ansiota. Ensimmäisen Mooseksen kirjan ns. Joosef-novellissa Jaakobin pojan, Joosefin, katsotaan olevan se henkilö, joka viisaudellaan ja kaukonäköisyydellään pelastaa Egyptin ja oikeastaan muutkin Lähi-idän maat nälänhädältä. Hän ymmärtää varastoida osan Egyptin hyvien vuosien tuotosta katovuosien tarpeiksi. Näin

todellinen kunnia Egyptin saavutuksesta israelilaisen historiankuvauksen mukaan lankeaakin yhdelle Israelin esisistä.

Myöhemmissä juutalaisissa teksteissä Joosefin merkitys kasvaa vielä suuremmaksi. Joissakin teksteissä Joosefia kutsutaan jopa Egyptin kuninkaaksi. Artapanos, kolmannella tai toisella esikristillisellä vuosisadalla vaikuttanut hellenistijuutalainen apologeettinen historiankirjoittaja, toteaa yksikantaan, että ennen Joosefia egyptiläiset eivät oikeastaan ymmärtäneet kovinkaan paljon maan tuot-

toisasta käytöstä, vaan viljelivät maataan ilman minkäänlaista järkevää suunnitelmaa. Sitäpaitsi, Artapanoksen mukaan, maata ei ollut jaettu viljelijöille, vaan valtaapitävät omistivat sen riistäen alempia yhteiskuntaluokkia. Jakamalla maan oikeudenmukaisesti Joosef teki hedelmättömästä maasta tuottavan. Kun Artapanoksen kuvausta vertaa 1. Mooseksen kirjan Joosef-novelliin, huomaa helposti, kuinka ristiriidassa tekstit ovat keskenään. Ensimmäisen Mooseksen kirjan mukaan Joosef toimii kunnan kapitalistin tavoin. Hän kyllä antaa nälkäänäkeville viljaa, mutta viljan hintana ottaa hädänalaisten irtaimen omaisuuden ja maat isännälleen eli faraolle. Lopulta nälkäisten on myytävä jopa itsensä saadakseen Joosefilta siemenviljaa, ja näin heistä tulee faraoon orjia. Paradoksaalisesti siis sen kansan esi-isä, jonka vähän myöhemmin kerrotaan kärsineen orjuudesta, on itse orjuuttaja.

Viisauden ja taikuuden kehto

Muinaisten israelilaisten näkökulmasta Egypti edustaa erityistä viisautta. Kun Salomon viisauden ylivertaisuutta halutaan korostaa, hänen viisauttaan verrataan idän miesten viisauden ohella Egyptin viisauteen. Myöhemmät juutalaiset kirjoittajat nostavat egyptiläisen viisauden vielä mahtavampaan asemaan. Puhuessaan Salomosta Josefus pitää hänen viisauttaan ehdottoman ylivertaisena, koska hän oli vielä viisaampi kuin egyptiläiset, jotka olivat ymmärrykseltään Josefuksen mukaan yleisesti ottaen aivan voittamattomia.

Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa jo Mooseksen ja Aaronin kerrotaan joutuneen kilpailemaan Egyptin viisaiden kanssa yrittäessään taivuttaa faraota päästämään Israelia Egyptistä. Aaronin tekemiä taikuuksia kuvataan Jahven myötävaikuttamiksi ihmeiksi, kun taas egyptiläisten tekemät temput ovat taikurien, loitsijoiden ja noitien aikaansaannosta. Yhtä kaikki 2. Mooseksen kirja vahvistaa israelilaisten käsitystä egyptiläisen viisauden mahdista ja pelottavuudestakin. Teksti antaa ymmärtää, että inhimillisen viisauden tasolla israelilaiset kokevat itsensä voimattomiksi. Ainoastaan Jahven apu pitää heidät pystyssä egyptiläistä taikuutta vastaan.

Egyptiläistä viisautta voidaan juutalaisessa perinteessä esitellä muutenkin kuin pelkkänä taikuutena. Kun Filon puhuu Mooseksen egyptiläisiltä oppineilta saamasta opetuksesta, hän kertoo Mooseksen oppineen aritmetiikkaa, geometriaa, metriikkaa, runoutta ja musiikkia. Filonin luettelo muistuttaa kovasti Platonin kuvausta egyptiläisten oppineiden erityisosaamisesta. Lisäksi egyptiläiset ovat Filonin mukaan erityisen kiinnostuneita astrologiasta.

Filoninkaan käsitys egyptiläisten viisaudesta ei ole kuitenkaan pelkästään myötämielistä. Kun hän toisessa yhteydessä vertaa Mooseksen viisautta egyptiläisten viisauteen, Mooseksen viisaus on "todellista viisautta", kun taas egyptiläisten viisaus on "valheellista viisastelua".

Kotiinpäin vedossa Artapanos lyö kuitenkin jälleen kaikki laudalta. Häinkin myöntää, että egyptiläiset hallitsivat astrologian, mutta vain siksi, että Abraham oli opettanut sen heille. Eikä tässä vielä kaikki. Ennen kuin Mooses koki Jahven ilmestyksen ja eli siis vielä prinssinä Egyptissä, hän suunnitteli egyptiläisten laivat, keksi kuinka rakentaa massiivisia kivirakennuksia, loi kastelujärjestelmän, kehitti egyptiläisten aseistusta, toimi heidän sotapäällikkönä etiopialaisia vastaan ja opetti egyptiläisille myös filosofiaa. Mooses jopa loi Egyptin hallintojärjestelmän. Mooseksesta tuli niin suosittu, että jotkut egyptiläiset papit kutsuivat häntä Hermekseksi.

Artapanoksen kuvaus tarjoaa omituisen käsityksen Egyptistä. Hänen mukaansa egyptiläisten viisaus oli pelkkää lainatavaraa. Artapanoksen kirjoitus on ymmärrettävä hellenistisen juutalaisuuden apologeettisena vaihtoehtohistoriana. Sen taustalla on kokemus hellenistisen kulttuurin ylivallasta, joka on alistanut alleen kaikki Lähi-idän muut poliittiset mahdit ja kulttuurit. Vaihtoehtohistorioissa luodaan menneisyydestä romantisoitu kuva, joka korostaa oman kulttuurin muinaisuutta ja ylivertaisuutta. Vaihtoehtohistorioilla on hyvin vähän tekemistä todellisen historian kanssa, mutta joillekin ryhmille ja henkilöille ne ovat ilmeisesti tarjonneet tarvittavat ainekset oman kulttuurisen identiteetin säilyttämiseksi.

Lukuisten epäjumalien maa

Nimenomaan hellenistisen ajan juutalaiset kirjoittajat pilkkaavat Egyptiä monien epäjumalien maaksi. Filon esimerkiksi pitää kummallisena sitä, että egyptiläiset eivät ainoastaan palvo jumalankuvia vaan myös järjettömiä eläimiä, jopa villieläimiä. Sama kritiikki löytyy Aristean kirjeestä (250 eKr. - 100 jKr.). Artapanoskin viittaa Egyptin lukuisiin jumaliin. Hänen mukaansa jumalien suuri määrä ei kylläkään johtunut egyptiläisistä itsestään, vaan Mooses valitsi eri egyptiläisille hallintoalueille omat jumalansa. Kansan johtajan yllättävää käyttäytymistä selittää se, että Mooseksen polyteismia suosiva toimenpide tapahtui ennen kuin hän oli oppinut tuntemaan tosi Ju-

Näkymä Niililtä

malan eli Jahven. Artapanoksen erikoinen tulkinta lieenee saanut alkunsa tekstistä 5 Moos. 32:8, jonka mukaan Jumala itse määräsi kansoille näiden jumalat.

Periaatteessa ei ole tietenkään yllättävää, että mono-teistinen juutalaisuus suhtautuu varsin kielteisesti egyptiläiseen monijumalaiseen uskontoon. Siitä lähtien, kun Babylonin pakkosiirron aikana (n. 540 eKr.) elänyt, Jesajan kirjan luvut 40-55 kirjoittanut profeetta esitti selkeän monoteistisen ohjelman, juutalaisuudelle oli ominaista sekä jumalankuvien että polyteismin ankara kritiikki. Se ei kohdistunut ainoastaan Egyptiin vaan myös esimerkiksi Kaksoisvirranmaan uskontoihin.

Egypti kristillisissä teksteissä

Varhaiskristillisten tekstien suhtautumisessa Egyptiin on nähtävissä kahdenlainen kehitys. Toisaalta kristilliset kirjoittajat liittyvät juutalaiseen perinteeseen. Toisaalta monet juutalaisen perusmyytin nimenomaan juutalaista iden-

titeettiä korostavat ulottuvuudet jäävät vähemmälle huomiolle. Jumalaa ei esimerkiksi enää tunneta ensisijaisesti sinä jumaluutena, joka johdatti kansansa pois Egyptistä, vaikka tämäkin teema esiintyy Apostolien teoissa. Tämä pelastusteko korvautuu uudella. Tämä todetaan nimenomaisesti Heprealaiskirjeessä, jossa Jumalan ja hänen kansansa välistä liittoa ei enää perustella Eksodus-tapahtumalla, vaan tekstin mukaan Jumala antaa ihmisille uuden sydämen, joka osoittaa heidän kuuluvan Jumalan kansaan. Egypti vauraana maana saa myös vähäisemmän merkityksen, ja uudenlaiset korostukset astuvat esille. Yksi vanha teema säilyttää kuitenkin asemansa. Kristillisissäkin teksteissä Egypti pysyy viisauden tyysijana.

Luukkaan Apostolien teoissa kuvaama Stefanoksen puhe, joka sisältää Israelin varhaishistorian yhteenvedon, seuraa hyvin läheisesti 1. ja 2. Mooseksen kirjojen kuvausta. Yhdessä kohtaa se kuitenkin selkeästi poikkeaa

niistä. Apostoleiden teoissa todetaan, että Mooses sai "parhaan egyptiläisen kasvatuksen". Tässä kohtaa Luukas selvästi liittyy siihen perinteeseen, jonka mukaan Egypti on viisauden ja hyvän koulutuksen kehto.

Egyptiläisten viisaus, nimenomaan maaginen tieto ja maagiset kyvyt, tunnetaan myös juutalais-kristillisissä toiselta vuosisadalata peräisin olevissa Pseudo-kleemasiläisissä kirjoituksissa. Kun nämä tekstit kertovat Simon Maguksesta, Pietarin gnostilaisesta kilpailijasta ja vihamiehestä, joka mainitaan myös Apostoleiden teoissa, ne pitävät Simonia suurena noitana ja velhona, joka on saanut oppinsa Egyptistä.

On mielenkiintoista, että käsitys Egyptistä jonkinlaisen salatiedon ja magian työssijana ei esiinny ainoastaan juutalaisissa ja kristillisissä lähteissä. Toisen vuosisadan keskiplatonikolla Kelsoksella, joka kirjoitti poleemisen kirjoituksen kristinuskoa vastaan, on samanlainen näkemys Egyptistä. Kun hän mainitsee Jeesuksen käynnin siellä, hän uskoo tämän hankkineen vierailunsa aikana sellaisia ihmeellisiä kykyjä, joiden avulla hän saattoi julistautua jumalaksi. Kelsos toteaa, että egyptiläiset itsekin kerskuivat näillä kyvyillään.

Messiaan turvapaikka

Kelsos ei ole ainoa, joka mainitsee Jeesuksen matkan Egyptiin. Matteuksen evankeliumin ensi luvuissa Jeesuksen pako Egyptiin saa suuren huomion. Toisin kuin Kelsoksella matka ei kuitenkaan sijoitu Jeesuksen aikuisikään eikä sen tarkoituksena ole maagisten kykyjen hankkiminen. Matteuksella Jeesuksen ja hänen vanhempiensa matka tapahtuu Jeesukseen lapsuusvuosina. Kyseessä on antiikin lähteistä tuttu motiivi: kateellisen hallitsijan vainoa pakeneva kuninkaallinen lapsi. Samantapaisia kertomuksia kerrottiin muistakin merkittävistä henkilöistä. Jeesus-lapsen onnistunut pako ja pelastuminen tuovat mieleen myös Mooses-lapsen, joka hänkin selvisi lastenmurhaajien käsistä. Paralleeli Mooseksen ja Jeesuksen välillä on sitäkin silmiinpistävämpi, kun huomataan, että Matteuksen Jeesus muistuttaa Moosesta myös uutena lainantajana. Mutta miksi Jeesus ja hänen vanhempansa pakenevat juuri Egyptiin? Mooseshan pakeni Egyptistä.

Ei ole mahdotonta, että Egyptin paon taustalla on historiallinen ydin. Se, että jotkut rabbiiniset lähteet ja Kelsos - ilmeisesti Matteuksesta riippumatta - kertovat Jeesuksen olleen Egyptissä voi puhua tämän puolesta. Oli tämän asian laita miten tahansa, Matteuksen kontekstissa on

tärkeämpää, että Jeesuksen pako toteuttaa vanhatestamentillisen täyttymyssitaatin. Paosta kertoessaan Matteus siteeraa profeettaa Hoosean sanan: "Egyptistä minä kutsuin poikani". Hoosean kontekstissa teksti viittaa Eksoodus-traditioon, Matteuksella Jumalan Pojan, Messiaan, kutsumiseen. Egypti on siis hyvinkin luonteva pakopaikka Matteuksen näkökulmasta. Sen puolesta puhuu vielä sekin, että Vanha testamentti viittaa ihmisiin, jotka etsivät turvapaikkaa Egyptistä.

Matteus ei kerro mitään siitä, mitä Jeesus ja hänen vanhempansa tekivät Egyptissä. Myöhempi kristillinen evankeliumimateriaali korjaa tätä puutetta. Paras esimerkki on noin 500-luvulta peräisin oleva ns. Pseudo-Matteuksen evankeliumi. Kirjoituksen mukaan Jeesuksen ja hänen vanhempiansa vierailu sai aikaan egyptiläisen perinteisen uskonnon suoranaisten tuhon siinä kaupungissa, jossa he oleskelivat. Kun Jeesus ja Maria astuivat kaupungin temppeliin, kaikki siellä olleet 350 jumalankuvaa sortuivat maahan ja murskaantuivat. Kun kaupungin päällikkö ja asukkaat näkivät tämän, he välittömästi kääntyivät palvelemaan Jeesusta.

Teksti edustaa hyvin sitä legendaarista kehitystä, jonka kohteeksi varhaisempi kristillinen aineisto joutui. Teksti on luonnollisesti kirjoitettu kristillisen Egyptin näkökulmasta. Egyptin vanhasta uskonnosta ei ole mitään jäljellä, ja sen tuhoutuminen voidaan hyvin selittää Jeesus-lapsen voiman osoituksena. Taikuudesta tunnettu Egypti jää vielä suuremman taikuuden jalkoihin.

Egypti kielteisenä symbolina

Egyptiä käytetään allegorisessa kristillisessä tulkinnassa usein erilaisten kielteisten asioiden symbolina. Hyvä esimerkki on Ilmestyskirjassa. Tekstissä kuvataan kahta "lopunajallista" Jumalan todistajaa, jotka syvyydestä nouseva peto tappaa. Epäselväksi jää, ketkä todistajat ovat, kuka on peto ja milloin tämän "lopunajallisen" tapahtuman odotetaan tapahtuvan. Ainoa lukijaa opastava viite annetaan jakeessa 8: "Heidän (todistajien) ruumiinsa lojuvat sen suuren kaupungin kadulla, jota profeettojen puheissa kutsutaan Sodomaksi ja Egyptiksi ja jossa heidän Herransa ristiinnaulittiin."

Tapahtumapaikalle annetaan hengellinen allegorinen tulkinta, jossa Sodomaa ja Egyptiä käytetään erityisen kielteisenä symbolina. Mutta mitä tekstissä todella kritikoidaan? Onko arvostelun kohteena ristiinnaulitsemispaikka eli juutalaisten Jerusalem vai Ilmestyskirjan suu-

ri kaupunki Rooma vai sulautuvatko nämä yhteen kristittyjä uhkaavana pahuuden paikkana?

Egyptistä löydetyn Nag Hammadin kirjaston teksti Sielun eksegeesi 130 viittaa Vanhan testamentin tekstiin, jossa Israelin luopumista Jahvesta ja liittoutumista Egyptin kanssa kuvataan nuoren naisen prostituutiona Egyptin "isoelimisten naapurien" kanssa. Sielun eksegeesin kirjoittaja jatkaa allegorisointia vielä pidemmälle. Egyptistä tulee kaikenlaisen maaillistumisen, lihan mielitekoja korostavan ja ihmissielua vahingoittavan elämän symboli. Israelin vapautuminen Egyptistä kuvaa Sielun eksegeesin kirjoittajalle taas sielun vapautumista lihallisten mielitekosten mukaisesta elämisestä. Eksodus on vertauskuva sielun paluusta taivaallisen kotiin, josta se on lähtenyt kohtalokkaalle matkalle. Sama teema löytyy myös toiselta vuosisadalta peräisin olevan Tuomaan tekojen Helmilaulussa, jossa Egypti ja egyptiläiset symboloivat epäpuhdasta elämää.

Egyptiä kielteisenä metaforana käyttävien tekstien myötä on siirrytty jo melko pitkälle niistä Vanhan testamentin mielikuvista, joissa Egypti edustaa toisaalta konkreettista orjuuden uhkaa, toisaalta tiedon ja varakkuuden mukanaan tuomaa houkutusta. Muutos heijastaa kahta asiaa: ensinnäkin kristinuskon syntyaikana Egypti on menettänyt sen poliittisen ja taloudellisen aseman, joka sillä oli esimerkiksi runsas tuhat vuotta aikaisemmin; toiseksi muutos heijastaa sitä, mitä tapahtuu, kun siirrytään etnisestä uskonnosta universaaliin uskontoon eli juutalaisuudesta, jossa uskonto on osa kansallista identiteettiä, kristinuskoon, jossa uskomukset eivät ole samalla tavalla sidottuja konkreettiseen poliittiseen ja taloudelliseen todellisuuteen. Kiintoisaa on se, että jotkut Egyptiin liitetyt mielikuvat pysyvät siirryttäessä Vanhan testamen-

Ihmishahmoinen ja ibislintupäinen viisaudenjumala Toth

tin uskonnosta kristinuskoon, mutta niille annettu tulkinta muuttuu. Egyptin uhka oli eri asia Israelille, kuin se oli varhaisille kristityille. Suomikin voi olla yhä Euroopan Japani, mutta se mitä se tänään merkitsee ei ole välttämättä sama asia, kuin mitä se oli 80-luvulla.

Antiikin maailman seitsemän ihmettä, osa 3

Erja Salmenkivi

ANTIIKIN MAAILMAN SEITSEMÄN IHMETTÄ

- Gizan suuret pyramidit
- Babylonin riippuvat puutarhat
- Efesoksen Artemiin temppeli
- Halikarnassoksen mausoleumi
- Olympian Zeuksen patsas
- Rhodoksen kolossi
- Faroksen majakka

Antiikin maailman seitsemästä ihmeestä ainoat, jotka ovat säilyneet meidän päiviimme asti, ovat Gizan suuret pyramidit (vrt. Ilpo V. Salmen artikkeli "Kheopsin pyramidi – mykkä todistaja"). Muiden ihailua ja ihmettelyä herättävien rakennelmien suhteen olemmekin riippuvaisia hellenistisen ja roomalaisajan kreikankielisistä lähteistä. Esittelyvuorossa ovat hellenistisellä ajalla rakennetut Rhodoksen kolossi ja Faroksen majakka.

Rhodoksen kolossi

Rhodoksen saaren Rhodoksen kaupungissa sijainneesta auringonjumala Heliokselle pyhitetystä kolossista emme tiedä juuri mitään. Tiedämme kuitenkin synn patsaan pystyttämiselle. Tarina liittyy tapahtumiin Aleksanteri Suuren kuoleman jälkeen. 300-luvun loppupuolella eKr. Rhodos oli jo pitkään taiteillut diplomaattisesti ja liittoutunut omaa etuaan tavoitellen milloin kenenkin kanssa. Rhodoslaiset olivat Persian liittolaisia Aleksanteri Suurta vastaan, kun Aleksanteri piiritti Tyyroksen kaupunkia. Pian Tyyroksen valtauksen (v. 332 eKr.) jälkeen Rhodos kuitenkin siirtyi

Aleksanterin puolelle. Aleksanterin kuoleman jälkeen Rhodos liittoutui kaupallisista syistä Egyptin Ptolemaioksen kanssa tulevaa Makedonian kuningasta Antigonos Monofthalmosta (= "yksisilmäistä") vastaan. Antigonos taas yritti houkutella rhodoslaiset omalle puolelleen Ptolemaiosta vastaan vuonna 307 eKr. Rhodoslaiset kieltäytyivät, ja Antigonos lähetti poikansa Demetrios Poliorkteen piirittämään kaupunkia vuonna 305 eKr.

Piirityksestä tuli kuuluisa vapaan kaupunkivaltio Rhodoksen voittona tyranniaa ja monarkiaa vastaan. Demetrioksella oli mukanaan 40 000 sotilasta, 30 000 työmiestä, 200 sotalaivaa ja 170 kuljetusalusta. Lisäksi hänellä oli valtava panssaroitu torni, jossa oli katapultteja ja linkoja. Sitä kutsuttiin nimellä Helepolis eli "Kaupungin haltuunottaja". Piiritystä kesti kokonaisen vuoden, mutta rhodoslaiset eivät antaneet periksi. Lopulta Antigonos käski Demetriosta solmimaan rauhan, jonka ehtoihin rhodoslaiset olisivat jo alunperinkin suostuneet: Rhodos säilytti riippumattomuutensa, vaikka lupautuikin tarvittaessa avustamaan Antigonosta kaikkia muita paitsi Ptolemaiosta vastaan.

Demetrios oli niin otettu rhodoslaisten urhoollisuudesta, että jätti jälkeensä koko piiritysvälikokouksensa. Rhodoslaiset myivät varusteet ja käyttivät saamansa rahasumman valtaavan pronssipatsaan pystyttämiseen. Kolossi pyhitettiin auringonjumala Heliokselle, rhodoslaisten suojelusjumalalle. Taitelijaksi valittiin saaren itäpuolella sijainneen Lindoksen kaupungista kotoisin oleva Khares-niminen kuvanveistäjä, joka oli kuuluisan Lysipoksen oppilas.

Tiedämme vain vähän siitä, miltä patsas näytti. Plinius vanhemman, Strabonin ja Filon Byzantionlaisen kuvausten perusteella se oli noin 33 metriä korkea, ja pronssinvaluteknikasta johtuen se todennäköisesti seisoi jalat

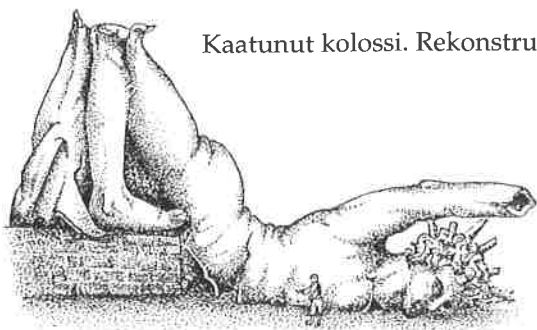

yhdessä. Samoin pronssinvaluun liittyvistä käytännön syistä kädet eivät ilmeisesti olisi voineet olla irti vartaloista muuten kuin ylöspäin. Emme tiedä, oliko Helios kuvattu alastomana vai vaateetettuna, kruunulla vai ilman.

Rhodoksen kolossin ja New Yorkin satamassa sijaitsevan Vapauden patsaan väliset yhteneväisyydet eivät ehkä ole pelkkä sattuma. Vapauden patsaan suunnittelijat ovat epäilemättä saaneet innoitusta antiikinaikaisesta tekstistä, joka ehkä oli kolossin alkuperäinen omistuspiirtokirjoitus: "Sinulle, oi Aurinko, doorilaisen Rhodoksen kansa pystytti tämän pronssipatsaan, joka kurkottaa Olympokselle. Kun he olivat rauhoittaneet sodan aallot, he kruunasivat kaupunkinsa vihollisen saaliilla. He sytyttivät ihanan vapauden ja itsenäisyyden soihdun, koska heille, Herakleen jälkeläisille, kuuluu herruus maalla ja merellä." Rhodoksen kolossi ei kuitenkaan ehkä edes sijainut satamassa.

Vuonna 226 eKr. maanjäristys kaatoi kolossin, joka Strabonin mukaan murtui polvien kohdalta. Tarinan mukaan oraakkeli kielsi rhodoslaisia nostamasta kolossia uudelleen pystyyn, mutta makaavanakin se herätti kunnioitusta ja ihmetystä pronssinvalutaidon näytteenä. Perimätiedon mukaan arabit kuljettivat patsaan 600-lu-

Kaatonut kolossi. Rekonstruktio.

vulla jKr. palasina Vähä-Aasiaan ja myivät sen. Juutalainen kauppias, joka palat osti, tarvitsi 900 kamelia kuljetukseen kappaleet Syyriaan. Tästä huolimatta patsaan jäännöksiä jaksetaan yhä joskus etsiä satama-altaasta Rhodoksen kaupungin edustalta.

Faroksen majakka

Jäljellä on ihmeiden kaanonin myöhäisin tulokas: Aleksandrian edustalla sijainnut majakka. Usein puhutaan Faroksen majakasta, koska Faros oli Aleksandrian edustalla sijainneen saaren nimi, jolle majakka rakennettiin. Myöhemmin sana 'faros' alkoi tarkoittaa majakkaa yleensä.

Aleksandria.
Kuva Martti Leiwo

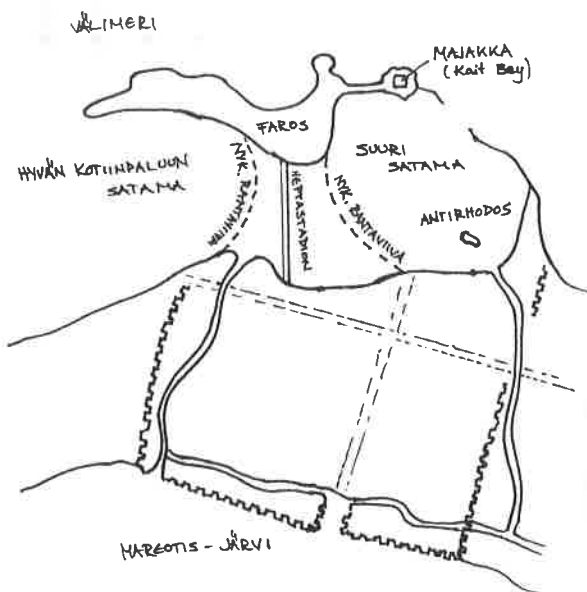
sä, ja nykykreikassa sillä on merkitys 'majakka' tai 'liikennevalot'.

Ennen vuoden 332 eKr. syksyä Aleksandrian paikalla ei ollut kuin pieni Rhakotis-niminen kalastajakylä. Egyptiläiset eivät olleet merenkulkukansaa, mutta kreikkalaiset olivat, ja niinpä Aleksanteri Suuri matkallaan Siwan keitaalle huomasi heti alueen edullisen sijainnin Niilin suistomaan eli Deltan luoteisrannikolla. Aleksanteri perusti paikalle (ensimmäisen) omaa nimeään kantavan Aleksandria-nimisen kaupungin suunnitelmanaan hallita Aleksandriasta käsin tulevaa suurvaltakuntaansa. Arkkitehdiksi kutsuttiin Rhodokselta kotoisin oleva Deinokrates, joka noudatti kaupungin suunnittelussa perinteistä kreikkalaista ruutukaavaa.

Arkeologisia kaivauksia Aleksandriassa vaikeuttaa se, että Niili on kuljettanut vuosituhansien aikana runsaasti maata ja lietettä suistomaan edustalle. Siksi koko pohjois-Afrikan koillisrannikko on painunut tuhanen viime vuoden kuluessa keskimäärin neljä metriä. Toisin sanoen entinen satama-alue on nykyään meren pohjaa. Lisäksi nykyinen miljoonakaupunki sijaitsee pääpiirteissään samalla kapealla Välimeren ja Mareotisjärven väliin jäävällä kannaksella kuin antiikinaikainen Aleksandria. Ehkä tärkein lähteemme muinaisen Aleksandrian topografiasta on historiijoitsija ja maantieteilijä Strabonin kuvaus Aleksandriasta ensimmäisen esikristillisen vuosisadan lopulta. Strabon kertoo, että Faroksen saaren ja mantereeseen väliin oli rakennettu nk. Heptastadion eli seitsemän stadionia pitkä kulkuväylä, joka jakoi sataman itäiseen Suureen satamaan ja läntiseen Hyvän kotiinpaluun (Eunostoksen) satamaan. Heptastadionilla kulki vesijohto, jota pitkin johdettiin makeaa vettä mantereelta Farokselle.

Majakka on yksi varhaisimmista rakennuksista, jonka tunnemme Aleksandriasta. Se oli mittasuhteiltaan valtava, ja kerrotaan, että sen pohjakerroksissa paloi ikuinen tuli, jonka valo heijastettiin merelle peilien avulla. Todenäköistä kuitenkin on, että Faroksen majakassa päiväsaikaan käytettiin hyväksi auringon valoa, koska Egyptissä ei koskaan ole ollut paljon puuta tai muuta polttoaineksi kelpaavaa.

Todennäköisesti rakennustyöt aloitettiin jo Ptolemaios I Soterin hallituskaudella (305-282 eKr.). Soterin ja Ptolemaios II Filadelfoksen lisäksi majakan yhteydessä mainitaan eräs Knidokselta kotoisin oleva Sostratos. Jotkut

ovat sitä mieltä, että Sostratos ei ehkä ollutkaan pelkkä arkkitehti vaan peräti koko rakennuksen lahjoittaja. Strabonin mukaan majakan omistuspiirtokirjoitus kuului seuraavasti: "Sostratos Knidoslainen, hallitsijoiden ystävä, pystytti tämän meriä purjehtivien turvaksi." Toisaalta ensimmäisellä vuosisadalla jKr. eläneen Plinius vanhemman mukaan Ptolemaios oli vain niin jalomielinen, että antoi arkkitehdin hakkauttaa omistuspiirtokirjoituksen omiin nimiinsä.

Faroksen majakka on maailman ensimmäinen tuntemamme majakka. Vaikka se kärsikin aika ajoin vaurioita, se toimi vähintään tuhat vuotta. Arabiankielisten lähteiden perusteella tiedetään, että majakka sai pahoja vaurioita ja lopulta tuhoutui 1300-luvun maanjäristyksissä. 1400-luvulla majakan raunioiden päälle rakennettiin islamilainen Kait Beyn linnake.

Merenalaisen arkeologiaan erikoistuneet ranskalaiset tutkijat ovat viime vuosina työskennelleet Aleksandrian edustalla. Jean Empereurin ja Franck Goddion johdolla on löydetty mielenkiintoista aineistoa sekä Kait Beyn edustalta että Antirhodoksen saarelta, joka on vajonnut useita metrejä meren pinnan alapuolelle. Antirhodokselta on löydetty mm. Ptolemaios XII Auleteesta esittävä sfinks, jumalatar Isiksen pappia esittävä veistos ja varsin hyvin säilynyt laivahylky. Niiden lisäksi Franck Goddio uskoo löytäneensä Antirhodokselta kuuluisan Kleopatran palatsin perustukset.

Lopuksi

Antiikin maailman seitsemästä ihmeestä on säilynyt useita erilaisia versioita. Vaikka voisimme löytää menneisyydestä vieläkin ihmeellisempiä rakennelmia varsinakin, jos ottaisimme huomioon Euraasian ulkopuoliset kulttuurit, tarkoitus on ollut esitellä niitä ihmeitä, jotka esiintyvät antiikinaikaisilla kirjailijoilla. Näitä lähteitä renessanssin taiteilijat ja oppineet tarkastelivat ja ihailivat. He tekivät omat valintansa ja loivat nykyään käytetyn ihmeiden kaanonin. 100-luvulla eKr. Sidonista kotoisin oleva Antipatros kirjoitti runon ylistääkseen Efesoksen Artemiin temppeliä. Runossa mainitaan seitsemän ihmettä, jotka Faroksen majakkaa lukuunottamatta ovat samat kuin nykyisessäkin kaanonissa:

Faroksen majakka. Rekonstruktio.

**Olen ihaillut ylevän Babylonin muureja, joilla
valjakot voivat ajaa kilpaa, ja Zeusta Alfeioksen rannoilla.**

**Olen nähnyt riippuvat puutarhat ja Helioksen kolossin, pyramidien
suuren ja ylvään työvoiton sekä Mausolloksen mahtavan haudan. Mutta kun
katsoin Artemiin pilviin asti kohoavaa kotia, kaikki muu jäi varjoon. Sanoin:
"Olympoksen ulkopuolella ei edes Aurinko ole koskaan nähnyt mitään sen
kaltaista."**

Antipatros

Kait Beyn linnake
Kuva Martti Leiwo

Helikon

2/1999

Päätoimittaja Huvudredaktör

Martti Leiwo puh. 191 22016
Klassillisen filologian laitos
PL 4 (Vuorikatu 3A), 00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: Martti.Leiwo@Helsinki.fi

Toimittajat Redaktörer

Mika Hakkarainen, puh. (09) 493 053
Sähköposti: mika.hakkarainen@helsinki.fi
Marja Vierros puh. (09) 701 5061
Sähköposti: marja.vierros@helsinki.fi

Toimituskunta Redaktionsråd

Mika Hakkarainen
Heikki Kotila, puh. 9400-876 609
Sirkka Stolt, puh. (09) 7010 2360
Marja Vierros

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry

Sihteeri Manna Vesterinen
Klassillisen filologian laitos
PL 4 (Vuorikatu 3A), 00014 Helsingin yliopisto
puh. 09-191 23688,
fax 09-191 22161
Sähköposti: mvesteri@Helsinki.fi

Villa Lanten ystävät ry

Sihteeri Risto Valjus
Postiosoite: PL 604, 00101 Helsinki
puh/fax 09-69 44 535
Sähköposti: risto.valjus@Helsinki.fi

Medlemsblad

Finlads Athen-instituts vänner r.f.
Sekreterare Manna Vesterinen
Villa Lantes vänner r.f.
Sekreterare Risto Valjus

Jos haluat jäseneksi,
ota yhteys yhdistysten
sihteeriin.
Om du vill bli medlem,
kontakta sekreteraren.

